

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Karolína Kovářová

Postava čerta ve valašských pověstech

Olomouc 2022

vedoucí práce: Doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

Olomouc 2022

.....

Poděkování:

Děkuji Doc. Mgr. Igorovi Ficovi, Dr. za odborné vedení mé bakalářské práce, cenné rady a věcné připomínky.

OBSAH

1	Úvod.....	6
2	Valaško.....	7
2.2	Lidová slovesnost na Valašsku	10
2.2.1	Lidová slovesnost	10
2.2.2	Pověst – žánr lidové slovesnosti.....	12
2.2.3	Lidová slovesnost na Valašsku se zaměřením na pověst	13
3	Nadpřirozené bytosti v démonologických pověstech	15
4	Postava čerta.....	17
4.1	Etymologie slova čert	17
4.2	Původ a vývoj postavy čerta	17
4.2.1	Slovanská mytologie a vliv křesťanství.....	17
4.2.2	Antická mytologie	19
4.3	Charakteristika čerta	20
4.4	Role čerta v lidové slovesnosti, pověstech a frazeologii	22
5	Čert na Valašsku	25
5.1	Postava čerta ve valašských pověstech.....	26
6	Nejznámější pověsti spjaté s významnými místy na Valašsku a s postavou čerta	29
6.1	Pověst Jarcovská kula	29
6.2	Pověst Čertův kámen	31
6.3	Pověst O Čertových skalách	32
6.4	Pověst Hde sa vzalo Karlovské jezero	33
7	Interpretace pověsti Čertův mlýn.....	34
7.1	Literární druh a žánr, kompozice	34
7.2	Téma	35
7.3	Čas a prostor	35

7.4	Děj.....	36
7.5	Postavy.....	36
7.6	Jazyk a jazykové prostředky	37
7.7	Porovnání s jinými pověstmi	38
8	Závěr.....	39
	Soupis příloh	49

1 Úvod

Tématem mé bakalářské práce je *Postava čerta ve valašských pověstech*. Valašsko je kraj, ve kterém se rozprostírá nepřehledné množství tajemných míst, podivuhodných skal, skalních bloků a okouzlujících přírodních útvarů. Pro svou tajuplnost a rozmanitost jsou opředeny mnoha pověstmi, v nichž se zrcadlí bujná představivost našich předků. Mnohdy se v nich setkáváme s nadpřirozenými bytostmi a silami, pomocí nichž si lidé v dávných dobách vysvětlovali vznik a původ těchto útvarů.

Jednou z nejdůležitějších postav valašské lidové slovesnosti je čert. Vyskytuje se napříč valašskou kulturou a je nenahraditelnou součástí regionálních tradic a svátků. Setkáváme se s ním v lidových písních, pohádkách, příslovích a nejvíce v pověstech, v nichž často vystupuje jako ústřední postava.

Ke vzniku této práce mě motivovala právě ona tajemnost, která se skrývá mezi řádky místních pověstí. Valašsko je mým rodným krajem, navštívila jsem mnohá jeho zákoutí a místa. Abych odhalila jejich tajemství, zvolila jsem si toto téma.

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. V první se zaměřím na region Valašsko, jeho pestrou kulturu a bohatou lidovou slovesnost. Na to navážu kapitolou o nadpřirozených bytostech, které se vyskytují v démonologických pověstech. V následující kapitole se budu zabírat čertem, který k Valašsku neodmyslitelně patří a kterému je v této práci věnována největší pozornost. Analyzuji slovo čert z pohledu etymologického a zaměřím se též na jeho původ, vývoj, charakteristiku a roli v lidové slovesnosti.

V rámci čtvrté kapitoly popíšu čertovo působení ve valašských tradicích. Podrobněji se zaměřím na jeho postavu ve valašských pověstech a vymezím, jakou v nich hraje roli. Na to pak navážu v další kapitole, kde vymezím nejznámější pověsti spjaté s významnými místy na Valašsku a s postavou čerta. Pátá kapitola bude věnována interpretaci vybrané pověsti. Soupis valašských pověstí, v nichž vystupuje postava čerta bude zahrnut v rámci příloh práce.

Cílem práce je tedy provést rozbor postavy čerta, sesbírat valašské pověsti, ve kterých vystupuje, a interpretovat jednu vybranou pověst.

2 Valašsko

Valašsko je kulturně historickým regionem, jenž se rozprostírá ve východní části Moravy. V severní části dominují hřebeny Moravskoslezských Beskyd, hranici se Slovenskem lemuje pohoří Javorníky, do jižní části zabíhá Vizovická vrchovina a v prostřední části se rozprostírá Hostýnsko-vsetínská hornatina.

Počátky jeho utváření sahají až do doby raného novověku. Ve 13. a 14. století došlo k prvnímu osidlování území. Kolonisté, kteří zakládali své nové domovy na nejúrodnějších místech, pocházeli z Čech, Moravy i Slezska. Jednalo se o tzv. vnitřní moravskou kolonizaci. Koncem 15. století přicházeli na východní Moravu pastevci lehkého dobytka, tedy ovcí a koz, kteří byli dle soudobých pramenů nazýváni Valaši. Proto se v mnoha publikacích píše o tzv. valašské kolonizaci. Lze předpokládat, že přišli ze slovenského, ukrajinského, polského a převážně z rumunského prostředí. Tito kolonisté osidlovali především výše položené horské oblasti, kde se věnovali salašnictví, jehož kořeny se nacházejí právě v rumunských horských oblastech.¹ „Valaši postupně asimilovali s místním obyvatelstvem, které od nich převzalo salašnický chov dobytka.“² Ten se časem stal kulturní dominantou a fenoménem této oblasti.

Pojmenování Valach, Vloch či Vlach, označující valašského kolonistu, se časem přeneslo na obecné označení pro horala, který se věnoval chovu ovcí, v tomto smyslu mluvíme o valaších s malým „v“. V 17. století názvem Valach již označujeme obyvatele moravského etnografického regionu.³ Zajímavostí z historie Vlachů je, že v době 17. a 18. století byli považováni za rebely a ztotožňováni se zbojníky, neboť stáli v čele povstání a odboje proti císaři. Byla z nich také sestavována zemská hotovost.⁴

Logicky lze vyvodit, že název Valašsko je odvozen od jeho obyvatel, Valachů. Poprvé jej použili vojenští a političtí úředníci v době třicetileté války, a to ve tvaru „Valachey“. Název „Valašsko“ rovněž užívali obyvatelé ze sousedních oblastí, kteří tak nazývali území, kde žila etnografická skupina Valachů.⁵

Přesné vymezení regionu Valašska je problematické a stále se mění, neboť nikdy nebylo oficiálně zapsáno jako samosprávný celek a jeho hranice nebyly úředně vymezeny. Během

¹ ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko - jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973, s. 26-27.

² JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 81.

³ ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko - jeho vznik a vývoj*, s. 20, 35.

⁴ ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2007, s. 174-175.

⁵ ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko - jeho vznik a vývoj*, s. 33-34.

historického vývoje hrálo rozlišovací roli mnoho faktorů, například již zmíněné salašnictví bylo nejdůležitější v 17. století, zatímco v 19. století se do popředí dostala lidová kultura, kroj a dialekt. Dnes převažuje vymezení na základě identity obyvatel, jejich vědomí o příslušnosti k valašskému etnografickému regionu.⁶ V knize *Valaši a Valašsko* se setkáváme s rozdělením regionu na vlastní Valašsko tvořící jádro regionu, okrajové oblasti a přechodné oblasti.⁷ Tato rozdílnost dodává Valašsku kouzlo v pestrosti krojů, zvyků, tanců, zpěvů i krajině.⁸

Valašská krajina je známá svým rozmanitým terénem, v němž dominují kopce a jejich hřebeny, lesy, které se střídají s loukami a pastvinami, a také údolí, jimiž protékají potoky a říčky tekoucí z hor.⁹ Oldřich Šuleř v knize *Je to chůze po kotárech!* ji popisuje takto: „*Kdybys pohlédl na ten kus země na východě Moravy hodně z vysoka, viděl bys rozvlněné kopce, vskutku jako by bača vyhnal ovce ze salaše. Valašsko je rozevřená dlaň plná rýh a vyvstalin. A mezi těmi horskými vlnami se stříbří živé stružky.*“¹⁰

Valašsko je kraj, kde člověk sice žije s přírodou v souladu, ovšem ne vždy je tento vztah idylický a lehký, neboť stejně jako zdejší krajina je plná neustálých změn, tak i život místních lidí v horských oblastech je plný zvratů.¹¹ Vzhledem k těmto náročným životním podmínkám jsou Valaši dodnes rázní, nebojácní a temperamentní.¹² Obraz původních Valachů krásně popsal opět Oldřich Šuleř: „*Drželi pohromadě a vyznačovali se velikou životní silou, chutí a odolností. Jejich vrozenou touhou byla volnost a svoboda. Měli své zvyky, své písně, obyčeje a kroje, své stavby, svůj způsob chovu dobytka a zpracování mléka.*“¹³ Svědectví o svém životě nám původní obyvatelé zanechali v lidové kultuře, jejíž prvky dodnes zasahují i do našich životů.¹⁴

⁶ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*. Praha: Vyšehrad, 1989, s. 16.

⁷ ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*, s. 200.

⁸ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 16.

⁹ URBANOVÁ, Svatava. *Valašsko: historie a kultura*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2014, s. 397.

¹⁰ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 13.

¹¹ KRBA, Jan. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*. Valašské Meziříčí: Český svaz ochránců přírody, 2008, s. 2.

¹² MAZÁČOVÁ, Kristýna. *Folklor na Valašsku a jeho využití při výuce na 1. stupni základní školy*. Diplomová práce. Vedoucí práce: Judita Kučerová. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Brno, 2011, s. 9.

¹³ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 60.

¹⁴ KRBA, Jan. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 2.

2.1 Lidová kultura na Valašsku

Lidová kultura je „nevyčerpatelnou pokladnicí inspirace, uchovává to nejlepší, co naši předkové vytvořili.“¹⁵ Představuje nejen hmotnou složku, jejíž součástí jsou kroje, řemeslné předměty a výrobky či architektura, ale také složku nehmotnou, kterou reprezentují obyčej a tradice, tance a písně, morální normy a hodnoty. Lidová kultura se vždy pojí s národem nebo určitým regionem, pro něž je velmi drahá a důležitá.¹⁶ Proto i v dnešní době stále přetrvává zájem o lidovou kulturu, neboť přirozenou potřebou člověka je být součástí určitého společenství. Přestože mohou některé prvky působit archaicky, mají svůj význam, který „spočívá především v hodnotách, jež přisuzujeme tradici.“¹⁷

Valašská lidová kultura se dlouhodobě vyvíjela a utvářela v souvislosti s tím, jak spolu žili obyvatelé, kteří postupně osidlovali zdejší území. Tito valašští kolonisté vstúpili zdejší lidové kultuře její specifický ráz, což bylo do určité míry dáno i jejich původem.¹⁸ Rovněž se v ní zrcadlí soužití našich předků s přírodou. Od jejího koloběhu se odvíjí spousta tradic, obyčejů, svátků probíhajících v rámci církevního a hospodářského roku.¹⁹ Jejich základní rysy jsou stejné, specifické prvky se však mohou v různých oblastech, vesnicích či regionech lišit. To jen potvrzuje, že lidé na Valašsku jsou velmi tvořiví a nápadití.²⁰

V souvislosti s lidovou kulturou se pojí termíny „folklor“ či „folklorní“, které mezinárodně nesou význam „lidový“. Poprvé byl tento výraz použit ve významu „lidová moudrost“, „lidová tradice“. Vývojem a národním působením se význam slova mírně modifikoval.²¹ „V české vědě znamená především lidovou slovesnost, hudbu a tanec, v obecném užívání někdy všechno, co se týká lidové kultury a tradic.“²²

Povahu Valacha a jeho sílu vyjadřuje náročný obuškový tanec, zvaný odzemek. Pochází již z dob, kdy na Valašsku převažoval salašnický způsob života. Jedná se o mužský sólový tanec náročný na rytmus, přesnost, koordinaci pohybu a svalovou sílu. Tradičně má muž v ruce valašku nebo pistoli.²³ Obecně je na Valašsku znám také tanec točivý, jehož název se lokálně

¹⁵ KRBA, Jan. *Obyčej a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 2.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*, s. 7.

¹⁸ ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko - jeho vznik a vývoj*, s. 26.

¹⁹ KRBA, Jan. *Obyčej a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 2-3.

²⁰ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 156.

²¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998, s. 16.

²² Tamtéž.

²³ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 76.

různí, například „gúlaná“, „točená“ či „valaská“.²⁴ Dříve plnil tanec různé funkce, mezi něž patří obřadní, společenská či zábavní. Dnes u tradičního tance převažuje jeho funkce reprezentativní.²⁵

Od pradávna je součástí lidských životů též hudba a písně, které tvoří hudební folklor, jenž se vyvíjel a utvářel pod vlivem historických, společenských, hospodářských, ekonomických a přírodních podmínek.²⁶ Valašské lidové písně, lyrické i epické, jsou tematicky velmi pestré a bohaté.²⁷ „Nejtypičtější skladbou pro Valašsko je tzv. halekačka. Halekačka proto, že se jí nejčastěji děti na pastvě domlouvaly, tzn. halekaly, mezi sebou z kopce na kopec.“²⁸ Příznačné jsou také písně pastevecké, salašnické a žňové. Zpívaly se ponejvíce pod širým nebem.²⁹ Lidé zpívali písně nejen při práci, ale i k tanci, o svátcích, při obřadech a jiných příležitostech. Jedinečnou část písňového repertoáru tvoří písně o zbojnicích a o portáších, kteří chránili tento kraj.³⁰

Folklorní prvek, na který jsou lidé odjakživa hrdí, je lidový kroj, jehož tradiční podoba se liší dle regionů či oblastí. „Šat a jeho barva souvisí s povahou a s jeho tradicemi, ale ovšem také s podmínkami, v jakých lid žije, a s materiálem, jaký může ke svému stroji použít.“³¹ Kroj valašský je v porovnání s kroji jihomoravskými prostý a jednoduchý, neboť původně sloužil jako běžný oděv pro pastevce a jeho rodinu. Valašský kroj se nepyšní pentlemi, ani honosným zdobením, jeho půvab a vkus tvoří barevná souhra jednotlivých částí.³²

2.2 Lidová slovesnost na Valašsku

2.2.1 Lidová slovesnost

V rámci kultury každého národa se setkáváme s literaturou, jejíž součástí je i ústní lidová slovesnost. Její označení odpovídá formě, v níž existuje. V porovnání s literaturou klasickou žije „v přímé a bezprostřední komunikaci; proto se jí někdy říká ústní slovesnost, ústní podání, ústní, orální tradice.“³³ Jejími nositeli byly v minulosti převážně nižší

²⁴ JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*, s. 314.

²⁵ Tamtéž, s. 324.

²⁶ KRBA, Jan. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 281.

²⁷ PÍREK, Zdeněk. *Valašsko literárníma očima: pomůcka pro učitele základních škol okresu*. Vsetín: Okresní pedagogické středisko, 1981, s. 8.

²⁸ KAPOUNKOVÁ, Andrea. *Valašský folklór v Brně*. Bakalářská práce. Vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Brno, 2013, s. 12.

²⁹ KRBA, Jan. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 281.

³⁰ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 5.

³¹ Tamtéž, s. 35.

³² Tamtéž.

³³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 16.

společenské vrstvy, konkrétně lidé na vesnicích, kde se šířila ústním podáním. S tím souvisí tradičnost lidové slovesnosti, jejíž některé žánry jako pověsti, pohádky, písně, přísloví se vyskytují v tradici již od středověku. S postupným rozvojem gramotnosti a šířením knih začaly některé její žánry mizet nebo se přestaly aktivně užívat, například obřadní písně či zařikávání. S některými žánry, jako jsou písně, přísloví či povídky ze života, se naopak můžeme setkat dodnes.³⁴

Ústní lidová slovesnost a její skladby mají charakter kolektivní, probíhají jako společenská událost, jsou součástí lidové kultury lokálních pospolitostí, sociálních skupin obyvatel a odrážejí povahu, myšlení a vkus daného společenství, tedy lidovou ideologii, která prostupuje napříč těmito skladbami.³⁵ „*Co není společností přijato a neodpovídá jejímu kolektivnímu přesvědčení, nemůže se stát součástí lidové slovesnosti.*“³⁶

Z toho pramení rozmanitost lidové slovesnosti, jež je „*silně regionálně a místně diferenciována.*“³⁷ S pestrostí se setkáváme také v případě jejích funkcí. V porovnání s literaturou, jejíž nejvýznamnější funkce je umělecká, je folklórní slovesnost funkčně bohatší a plní nejen estetickou a zábavní funkci, ale směřuje i do jiných oblastí. Například v zaklínadle dominuje funkce magická a zázračná, pověst se zaměřuje na poučení posluchače a jeho obohacení o nové poznatky, funkci obřadní plní písně sváteční, s praktickou funkcí se setkáváme u rozpočítadel a dětských ukolébavek.³⁸

Při ústním podání hraje významnou roli vypravěč, který svou jedinečnou interpretací utváří výslednou formu, obohacuje dílo, upravuje je a při výkladu šíří dál, proto lidová slovesnost stále žije mezi lidmi. Vzhledem k různým interpretacím se lidové skladby velmi často obměňují, typická je jejich variabilita. Pokud se jedná o menší úpravy, mluvíme o variantách, větší obměny nazýváme verzemi či redakcemi. Setkáváme se také s inovacemi, aktualizacemi nebo kontaminacemi folklórních skladeb.³⁹

Vzhledem k ústnímu tradování se rozsah lidových skladeb odvíjí od paměti jejího vypravěče. Proto jsou lidové skladby ve srovnání s díly psané literatury spíše kratší. Lepší zapamatování je rovněž podpořeno schematičností a šablonovitostí zobrazující se v ustálených kompozičních postupech, motivech i syžetu. Dalším specifickým rysem lidové slovesnosti je

³⁴ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 15.

³⁵ Tamtéž, s. 17.

³⁶ ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Slovesný folklor*. In: JANCÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, Muzejní a vlastivědná společnost, 2000, s. 248.

³⁷ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 18.

³⁸ Tamtéž, s. 19.

³⁹ Tamtéž, s. 16-17.

její komplexnost spočívající v podání skladby vypravěčem a v působení jeho mluveného slova, hlasu, mimice a gest. Všechny tyto aspekty poté utváří celkový charakter lidové skladby.⁴⁰

2.2.2 Pověst – žánr lidové slovesnosti

Pro lidovou slovesnost je charakteristická její žánrová rozmanitost. Oldřich Sirovátka v knize *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře* definuje folklórní žánr jako „soubor textů spojených stejnými vlastnostmi: tematikou, funkcí, kterou v kulturním a společenském životě plní, a výrazovými prostředky.“⁴¹ Dále dodává, že mnohdy záleží i na vypravěči, konkrétně jeho pohlaví a věku. Jednotlivé žánry vznikají poté sdružováním výše uvedených znaků a jejich kombinací.⁴²

Vzhledem k zaměření této práce se budeme nyní zabývat pověstmi, které odedávna patřily k nejživějším žánrům lidové slovesnosti.⁴³ Objevují se již od začátku písemnictví, kdy postupně pronikaly do literárních památek, můžeme je nalézt například již v 12. století v Kosmových latinských letopisech.⁴⁴

Pověsti mohou být součástí národní tradice anebo jsou známé jen v určitém regionu.⁴⁵ Jana Čeňková pověst definuje jako „epický prozaický žánr lidové slovesnosti, ve kterém se prolíná realita vždy s určitou mírou fantazie.“⁴⁶ Jedná se o příběhy důvěryhodné, posluchači je považují většinou za reálné nebo alespoň z části pravděpodobné. Právě proto se mnoho pověstí váže ke skutečným místům a památkám, jež zůstaly vzpomínkou na událost z historie, která se zde stala a o které pověst vypráví. Jejich děj se většinou odehrává přímo ve vesnici, z níž lidový vypravěč pochází, nebo z jejího blízkého okolí (na blízkém hradu, zámku, v lese, u rybníku a podobně).⁴⁷ Vážou se také s časem, se zajímavým předmětem nebo osobou.⁴⁸

Postavy vystupující v pověsti bývají často lidé, jež vypravěč znal, nebo o kterých alespoň slyšel. Můžeme se v ní setkat také s nadpřirozenými bytostmi, jako jsou například vodníci, čerti, divoženky, čarodějnice a podobně, kteří jsou nejen vlastníky kouzelných předmětů, ale také nositeli nadpřirozených schopností.

⁴⁰ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 17–18.

⁴¹ Tamtéž, s. 20.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž, s. 49.

⁴⁴ Tamtéž, s. 123.

⁴⁵ Tamtéž, s. 54.

⁴⁶ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. Praha: Portál, 2006, s. 99.

⁴⁷ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 49-50.

⁴⁸ VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 287.

Proto se o pověsti říká, že je to „*na půl pravda a na půl fantazie*.“⁴⁹ Svět v ní můžeme rozdělit na světský, pozemský a transcendentní. Pronikáním čarovných a nadpřirozených prvků do světa lidí vzniká ve většině pověstí konflikt.⁵⁰ V jejich životě plnily pověsti nejen funkci zábavní, ale především vysvětlující a naučnou, neboť se jejich prostřednictvím lidé dozvídali nové informace a poznatky. Skrze pověsti lidé také předávali vzpomínky na pozoruhodné události z minulosti dalším generacím.⁵¹

Pověsti jsou charakteristické jednoduchým dějem s nekomplikovanou zápletkou a vypravěčskou střídmostí.⁵² Ta se projevuje v prosté lidové mluvě samotného interpreta, který však může díky svému individuálnímu a jedinečnému projevu pověst i do roviny umělecké či poetické využíváním například dramatickosti, názornosti, citoslovečných vět, veršů a podobně.⁵³ Krása lidového projevu tkví v jeho prchavosti do chvíle, než dojde k jejímu záznamu. Písemná fixace pověstí může mít podobu „*folklórního záznamu s komentářem, z něhož může vzniknout literární adaptace, anebo je vypravovaná látka přímo adaptována*.“⁵⁴

2.2.3 Lidová slovesnost na Valašsku se zaměřením na pověst

Pro valašský region a jeho lidovou kulturu je významný jejich vztah k literatuře, neboť písemnictví je jeden z klíčů vedoucích k objevování a poznávání života na Valašsku a jeho proměn.⁵⁵

Většina valašských pověstí pojednává o čertech, pokladech nebo o zbojnicích. Obyčejně se vypravovaly při různých společenských, pracovních i svátečních událostech. Přestože se při ústním vypravování přetvářely, doplňovaly, některé části se vytrácely, jiné přidávaly, zůstává dodnes její pravdivé, skutečné jádro zachované. Staří lidové vypravěči vyprávěli pověsti v místním nářečí, což je v dnešní době dělá ještě hodnotnějšími a půvabnějšími. Pokud pověst přeložíme do spisovné češtiny, ztrácí svůj lidový ráz, tradičnost a dynamiku.⁵⁶

Mnoho míst na Valašsku je opředeno pověstmi. Mezi nejznámější patří pískovcové Čertovy skály tyčící se v obci Lidečko. Podobná pověst se váže ke skalnímu útvaru Jarcovská

⁴⁹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 50.

⁵⁰ Tamtéž, s. 37.

⁵¹ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 54, 50.

⁵² VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*, s. 287.

⁵³ SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*, s. 50-51.

⁵⁴ ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*, s. 99.

⁵⁵ URBANOVÁ, Svatava. *Valašsko: historie a kultura*, s. 275.

⁵⁶ PAVLÍK, Richard. *Valašské pověsti ze vsetínského okresu*. Vsetín: Okresní pedagogický sbor, 1956, s. 1.

kula u obce Jarcová a také k balvanům nazývaných Čertovy mlýny, které se nacházejí u Pusteven. Dalším zajímavým místem je Karlovské jezero ve Velkých Karlovicích.⁵⁷

⁵⁷ PÍREK, Zdeněk. *Valašsko literárníma očima: pomůcka pro učitele základních škol okresu*, s. 10-11.

3 Nadpřirozené bytosti v démonologických pověstech

Démonologické pověsti, které vyprávějí o nadpřirozených bytostech a zvláštních silách, tvoří přechod mezi kouzelnými pohádkami a pověstmi.⁵⁸ Již literatura starověku a středověku nám podává doklady o jejich existenci a zmínky se objevují také v prvních českých písemných památkách. Proto se řadí mezi nejstarší druhy lidového vyprávění.⁵⁹

Některé starší i soudobé literární prameny píší, že převážná část těchto pověstí má své kořeny dokonce už v náboženských představách z dob, kdy do českých zemí přicházeli první Slované. Mohou být též pozůstatkem ještě z doby staří, kdy žil na území českém keltský kmen Bójů. Vzhledem k tomu, se této problematice začali vědci věnovat až v 18. století, jedná se pouze o jednu z možných teorií.⁶⁰ „*Na vývoj démonologických pověstí měli vliv rovněž oficiální církevní učení a náboženské představy, zejména o pekle a d'áblu, o smrti a záhrobním životě.*“⁶¹

Inspirací pro klasifikaci nadpřirozených postav jsou pro nás představy pohanských Slovanů, v jejichž pojetí zastupovaly nadpřirozené mocnosti nezkrotné přírodní síly. Můžeme je tedy členit podle čtyř živlů: voda, země, oheň a vzduch. Ne vždy je toto členění plně platné, může se stát, že jedna bytost je zástupcem více živlů apod.⁶²

Mezi nejstarší pověsti řadíme ty o vodníkovi, pidimužíkovi, polednici a klekánici, zimnici, čertovi a další. Je to dáno tím, že tato stvoření nejsou spojena s jedním regionem, ale existují mezi různými národy napříč státy. A přestože se jejich pojmenování mění, dokonce i v rámci jednoho národa, vzhled, vystupování i charakterové vlastnosti zůstávají shodné.⁶³ Oldřich Sirovátka ve své knize *Živá voda* píše k pestrosti jmen následující: „*Lidová tradice kreslí nadpřirozené bytosti a úkazy tajuplně a hrůzně. Dává jim zvláštní jména: hala, lulkyně, hůkalky, hejkal, morous, věšťák, basrman, Rýbrcoul...*“⁶⁴

Fantazie a kreativita lidí se zrcadlí také v zevnějšku a charakteristice nadpřirozených mocností. Každá z bytostí je jiná, odlišuje se svou velikostí, oblékáním, vystupováním, povahou, kouzelnou mocí. Některé na sebe mohou upozorňovat zvukovými projevy: kvílí, šustí, rámusí, šišlají, naříkají či huhňají. Žijí nebo se objevují na tajemných a neobyčejných

⁵⁸ BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost: výběr pro současného čtenáře*. Praha: ODEON, 1990, s. 288.

⁵⁹ SIROVÁTKA, Oldřich a Marta ŠRÁMKOVÁ. *Živá voda: lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Albatros, 1986, s. 308.

⁶⁰ PAVLŮSEK, Alois. *Lexikon strašidel: průvodce světem nadpřirozených bytostí a démonů v našich zemích*. Praha: XYZ, 2012, s. 5-7.

⁶¹ SIROVÁTKA, Oldřich a Marta ŠRÁMKOVÁ. *Živá voda: lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*, s. 308.

⁶² PAVLŮSEK, Alois. *Lexikon strašidel: průvodce světem nadpřirozených bytostí a démonů v našich zemích*, s. 9.

⁶³ Tamtéž, s. 7.

⁶⁴ SIROVÁTKA, Oldřich a Marta ŠRÁMKOVÁ. *Živá voda: lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*, s. 308.

místech, kterými jsou například hluboké lesy, zříceniny, ruiny, propadliště, jeskyně, skály apod. Proto v pověstech sehrávají různé role a mají odlišnou funkci.⁶⁵

Důležitým faktorem v souvislosti s nadpřirozenými bytostmi a jejich výskytem v pověstech je doba, kdy se zjevují a dějí se tak nadpřirozené jevy a úkazy. Nejobvykleji se vše odehrává v noci, o půlnoci, za úplňku nebo než „kohout zakokrhá“. Pokud se něco dělo ve dne, tak je to nejčastěji za svítání, v poledne a po klekání. Během roku se vyskytuje mnoho dní, které svým významem a tradicí působí magicky (adventní čas, podzimní svátek Dušičky apod.) a které tak slouží k časovému ukotvení.⁶⁶

Valašská příroda, plná zákoutí a kouzelných míst, je jako stvořená pro vytváření démonologických pověstí. Díky lidem, jejich představivosti a naivnímu chápání světa a přírodních dějů jich zde vzniklo v dávných dobách mnoho.⁶⁷ „*Tak lid valašský vybájl celou řadu mythických bytostí. A ještě po přelomu 20. století v ně věřil. Ty však dnes přežívají už jen v záznamem starých písmáků.*“⁶⁸ Bytosti na Valašsku byly původu lidského i nadpřirozeného. Jejich vazba s lidmi a jejich životy byla velmi úzká. Někdy byly člověku na škodu, jindy mu pomohly.

Ve valašských pověstech a pohádkách žije mnoho nadpřirozených mocností. Soupis těch nejčastěji se vyskytujících podává kniha *Kouzelné bytosti zpod Radhoště* manželů Drápalových a brožura *Bájně Bytosti* vydaná příležitostně Richardem Sobotkou. Obě výše zmíněné publikace obsahují seznamy bytostí s jejich stručnou charakteristikou.

K nejčastěji se vyskytujícím nadpřirozeným bytostem můžeme zařadit čarodějnice nazývané také bosorky či strygy. Dále divoženky (lesní žinky), klekánice, polednice, bludičky (světloňosi), hůkalky (slibky), což jsou lesní panny či víly, které bydlí v hlubokých lesích. Můžeme zmínit též moru, která přichází na svět v podobě dítěte se všemi zuby a podle toho, co dítěti matka dá jako první do úst, bude mora škodit. Dostáváme k bytosti, která vystupuje v mnoha pověstech a tou je čert.⁶⁹

⁶⁵ SIROVÁTKA, Oldřich a Marta ŠRÁMKOVÁ. *Živá voda: lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*, s 308.

⁶⁶ Tamtéž.

⁶⁷ SOBOTKA, Richard. *Bájně bytosti na Valašsku*. 2005, s. 5. Dostupné také z: <https://www.okpb.cz/webit/medailony/sobotka/Obr/BajneBytosti.pdf>

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPALA. *Kouzelné bytosti zpod Radhoště*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2008.

4 Postava čerta

4.1 Etymologie slova čert

Dle *Etymologického slovníku jazyka českého* je slovo čert odvozeno od staročeského slova „črt“.⁷⁰ Nepochybně slovo souvisí i se slovinským slovesem „črtiti“, tedy nenáviděti. Podrobnější etymologie slova čert je vágní.⁷¹ V knize *Svět slovanských bohů a démonů* se původ slova odvíjí od předkřesťanského výrazu bės (litevsky „baisus“, tedy „strašný“) pro označení přírodního božstva a ducha. Jeho význam se působením křesťanské literatury proměnil ve zloducha, d'ábla a čerta („č̣rṭ“, tedy „prokletý“), který je dáván do spojitosti také s čarami a čarováním.⁷²

V českém jazyce má slovo čert mnoho rozmanitých variant, například d'ábel, satan, rohatý, rarah, d'as, pekelník, rohatý či čerchman. Můžeme se setkat i s dalšími podobami slova čert, kterými jsou jeho deriváty: sloveso čertit se je expresním synonymem pro vztekat se, podstatné jméno čertovina označuje šibalství či neplechu a přídavné jméno čertovský můžeme vyložit jako prokletý, zpropadený nebo nezbedný.⁷³

4.2 Původ a vývoj postavy čerta

Původ postavy čerta je poměrně obtížný a složitý. „Zřejmě došlo ke kombinaci několika různých vlivů, které mohly ovlivnit jeho výslednou podobu. Postavy různých démonů jsou spojeny již s dávnými dobami, pro které bylo charakteristické pohanství. Tito démoni původně byli „personifikací přírodních sil.“⁷⁴

4.2.1 Slovanská mytologie a vliv křesťanství

O slovanském kultu bohů, jehož počátky jsou zahaleny do tajemného pláště historie, se objevují konkrétnější záznamy až od 10. století, tedy v období, kdy pod vlivem šířícího se křesťanství začíná postupně upadat pohanství a kult slovanských bohů. I přesto, že jména slovanských bohů jsou nám známa až z doby, kdy skupiny Slovanů již upřednostňovaly samostatný život, můžeme představit čtyři hlavní a nejvýznamnější bohy, jež byli uctíváni

⁷⁰ MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 99.

⁷¹ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl: Čechy – Danseur. Praha: J. Otto, 1893, s. 642.

⁷² VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. Praha: Panorama, 1990, s. 105-106.

⁷³ PALA, Karel a Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2000, s. 39.

⁷⁴ ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Hradec Králové, 2021, s. 31.

všemi Slovany za doby jednoty i po jejich rozdělení. Jsou jimi Svarog, Svarožic-Dažbog, Perun a Veles.⁷⁵

Právě Veles neboli Volos hraje významnou roli ve vývoji postavy čerta a v jeho původu. Veles plnil za dob Slovanů hospodářskou funkci, byl bohem skotu a také ochráncem majetku a blahobytu. Je také možné, že byl původně vládcem mrtvých, což nepřímo dokládá litevský výraz „véles“, který označuje duše zemřelých, popř. i boha podsvětí.⁷⁶ V knize *Probuzení Moravanů* se můžeme dočíst, že Veles byl bohem posmrtného života a provázel duše zemřelých do podsvětí. Také je zde zmíněno, že slovo „vele“ označuje „poslední sbohem“.⁷⁷ „Po přijetí křesťanství sdílel Veles s ostatními pohanskými bohy truchlivý osud degradace v démona, čerta. Snad tomu napomohly i jeho atributy – dobytčí rohy, popř. falické symboly.“⁷⁸ Tuto proměnu dokládá několik staročeských rčení z 15. století: „ký veles tě proti mně zbudil?“, „u velesa“ (tj. u čerta) či „ký veles ti to našeptal?“. Spojitost boha Velese s čertem prozrazují i litevské výrazy „velnas“ či „vilinas“, označující d'ábla.⁷⁹

V knize *Svět slovanských bohů a démonů* se autor Zdeněk Váňa zmiňuje o zvyku Slovanů, kteří připíjeli v době slavnosti jak dobrému, tak i zlému bohu, jehož nazývali Černobohem (Zcerneboh), neboli černým bohem.⁸⁰ Dobrým bohem je zde pravděpodobně myšlen Bělboh, jehož jméno dokládají pouze místní názvy, například ves Bělbožice u Rakovníka v Čechách.⁸¹

Výrazný posun ve vývoji postavy čerta nastal v období křesťanství. Podle biblického výkladu povstali čerti z padlých andělů, které Bůh z nebe svrhl. Představy o čertech byly zpočátku ovlivněny pojetím pohanských bohů dávných Slovanů pokládaných za běsy. Postupem času se tyto představy měnily, až se nakonec spojily a vytvořily obraz čerta, který se vyvíjel a přizpůsoboval tradicím daného národa. Představy Slovanů o vzniku světa se zrcadlí v jejich národních bájích, které líčí, že Bůh s čertem jsou si vzájemně rovni a společnými silami stvořili svět.⁸² „Dle těchto tradic stvořil Bůh zemi úrodnou a rovnou, čert pak posel ji horami, skalami a bažinami; Bůh stvořil člověka krásného a zdravého, jež však čert poplival a zohyzdil.“⁸³

⁷⁵ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 62-66.

⁷⁶ Tamtéž, s. 75-77.

⁷⁷ GROBCOVÁ, Jaroslava. *Probouzení Moravanů: Moravská mytologie*. Ostrava: Miluše Bajgerová, 2016, s. 181.

⁷⁸ VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*, s. 75-77.

⁷⁹ Tamtéž, s. 75-77.

⁸⁰ Tamtéž, s. 96.

⁸¹ PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Bohové dávných Slovanů*. Praha: ISV, 2002, s. 139.

⁸² OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl, s. 641-642.

⁸³ Tamtéž, s. 642.

Čerta můžeme pokládat za zástupce starých pohanských bohů, zvláště lesních, vodních a domácích, kde je nazýván *špirek*, *rarášek*, *diblík*, *pikulík* apod. Z křesťanského pohledu je zosobněním všeho zla, které odvrací lid od víry v Boha a svádí jej k nekalým činům, jež vedou do pekla.⁸⁴ V odborném článku Lutze Röhricha *Čert v pohádce a pověsti* se dočteme, že čert je křesťanstvím vytvořenou postavou.⁸⁵

Je zřejmé, že imaginace našich předků o zlých a škodolibých bytostech se vyvíjely po dlouhá století, měnily se v souladu s tradicemi daného národa a v různých podobách se objevují i v současnosti.

4.2.2 Antická mytologie

S antickými bohy a hrdiny se setkáváme dodnes v literatuře, v sochařských a výtvarných dílech, v hudbě, v divadle a sporadicky i v rámci běžné lidské komunikace.⁸⁶

Předobraz čerta se v rámci antické mytologie odráží v několika postavách. Vzhledem i charakterem se podobá nejvíce Satyrům, ale také řeckému Panovi a římskému Faunovi. Satyrové byli horší a lesní démoni, kteří tvořili družinu boha vína a veselí Dionýsa, kterého měli ze všech bohů nejraději. Čertům se podobali jak svým vzezřením, tak charakterovými vlastnostmi. Byli mazaní, nečestní, rozpustilí, dotěrní a neposlušní. Jejich vztah k lidem nebyl příliš přátelský. Většinou lidi lekali, děsili, přepadávali, výjimečně se před nimi schovávali.⁸⁷ Vzhledově připomínali boha přírody Pana. Byli menšího vzrůstu, na hlavě měli kučeravé vlasy, z nichž vyčnívaly růžky. Dále byli opatřeni kozlíma nohama, kopyty a ocasy.⁸⁸

Řecký bůh lesů, lovců pastýřů a posléze ochránce celé přírody Pan přišel na svět s kozlíma nohama, dlouhými vousy a růžky. Po narození byla jeho matka zděšena a šokována ze vzhledu svého dítěte, a proto od něj v panickém strachu utekla. Jeho vztah k lidem byl celkem vlídný a přátelský do doby, než jej někdo narušil jeho spánek. To pak na dotyčného Pan vyskočil a vyděsil jej natolik, že se ho zmocnil panický strach.⁸⁹ Slova „panika“ a „panický“, odvozená od boha Pana, přetrvala dodnes.⁹⁰ Podobnost Pana s našim čertem shledáváme v typických vzhledových rysech a také v jeho zálibě strašit lidi.⁹¹

⁸⁴ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl, s. 641.

⁸⁵ RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, 53(1), s. 18–23. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

⁸⁶ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. 4. upr. vyd., Praha: Brána, 1996, s. 5.

⁸⁷ Tamtéž, s. 389.

⁸⁸ HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*. Dobruška: Rebo Productions, 2003, s. 227.

⁸⁹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 323.

⁹⁰ HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*, s. 196.

⁹¹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 323.

Z řeckých bohů se našemu čertovi podobá ještě Héfaistos, chromý a nehezky bůh ohně a kovářství, kterého Zeus, jeho otec, svrhl z Olympu, kvůli čemuž později Héfaistos kulhal. Právě jeho řemeslo, oheň a kulhání jsou prvky význačně čertovské.⁹²

Římský bůh lesů, polí, ochránce dobytka, úrody a plodnosti Faun sdílel podobné vlastnosti jako řecký Pan. U Římanů byl jako ochránce dobytka před vlky nazýván Lupercus a jako ochránce lesů byl znám pod jménem Silvanus, ze kterého se později stal samostatný bůh, ochránce lesů a polí.⁹³ Zajímavostí je Faunův dům, který se nacházel v severozápadní části Pompejí a pocházel již z doby předřímské. Byla zde nalezena spousta artefaktů, mezi nimi i bronzová socha fauna, podle níž byl dům pojmenován.⁹⁴

Vzhledem k výše uvedenému lze říct, že existuje několik předobrazů, které mají k čertovi velmi blízko a v nichž můžeme nalézt podobnosti s naším čertem, a to jak vzhledové, tak i charakterové. „*Představy o čertovi se v průběhu století měnily pomocí procesů jako byla „mýtizace a odmytologizování, diabolizace a zlidštění.“*⁹⁵ „*Přesto však vytvořil až pozdní středověk onu podobu čerta, která je ještě dnes živá ve folklóru.“*⁹⁶ Teprve v této době se setkáváme s jeho typickými vnějšími znaky: „*rohatý čert s křivým nosem jako výlupek vši ošklivosti, který kulhá a smrdí.“*⁹⁷ Původně byl čert zobrazován s pařáty dravého ptáka, s ocasem, rohy a drápy se objevuje přibližně ve 12. století a koňské kopyto mají čerti až na počátku 15. století.⁹⁸

4.3 Charakteristika čerta

Čert je odedávna představitelem všech špatných vlastností, jedná se o antropomorfní personifikaci zla a lstivosti.⁹⁹ Jeho rodným domovem je peklo, jemuž vládne Lucifer. Zde společně s dalšími čerty hrají karty (nejvíce mariáš), veselí se, tancují a také mučí hříšné duše v kotlích. Čert však může přebývat i na zemi, kde vyhledává opuštěná místa, stavení a mlýny, ale také jeskyně, propasti a skály. V pekle i na zemi mají čerti schované poklady, které většinou rozdávají lidem pod podmínkou, že upíší svou duši peklu.¹⁰⁰

⁹² HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*, s. 106.

⁹³ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*, s. 133.

⁹⁴ RANIERI PANETTA, Marisa, ed. *Pompeje: historie, život a umění zmizelého města*. Čestlice: Rebo, 2005, s. 354.

⁹⁵ ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce, s. 32.

⁹⁶ RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, **53**(1), s. 18. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

⁹⁷ Tamtéž.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ TOUFAR, Pavel. *Za českými čerty*. Praha: Olympia, 2015, s. 6.

¹⁰⁰ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl, s. 642.

Čert je klasickou folklorní postavou, která se svým charakterem regionálně i národně liší. „*Zatímco u západních Slovanů se tato postava stala spíše zábavnou, čert je obvykle hloupý, nechá se lehce napálit a oklamat, u východních a jižních Slovanů je čert podstatně nebezpečnější a není radno se s ním vůbec setkat.*“¹⁰¹

Tradice mytologická, ústní, pohádková, filmová i mikulášská popisuje čerta většinou v lidské podobě od mladých až po shrbené staré čerty.

Nápadným a typickým znakem českých čertů jsou rohy, dva výrůstky v oblasti čelní kosti. Svou velikostí jsou rozmanité a můžeme se setkat i s tím, že se skrývají v kadeřích pod mysliveckým kloboukem nebo obyčejnou čepicí. Kopyto je prvkem složitějším. Čerti mohou mít buď kopyto na jedné noze, a proto kulhat, nebo mohou být i bez kopyta. Někdy se stane, že čert své kopyto skrývá, a to ve chvílích, kdy na sebe bere jinou podobu. Zjevení čerta může být provázeno pachem síry, jiskrami a ohněm, sám může páchnout jako kozel.¹⁰²

Výrazné je i ochlupení, pod nímž se nachází tmavá kůže, dále černé, často kudrnaté, husté vlasy a velké špičaté uši. V dobách ledových a meziledových čert patrně nenosil žádné oblečení a srst plnila funkci ochrany před zimou či sluncem. V českém prostředí na nahého čerta nenarazíme, což vypovídá o jeho ostýchavosti. Příčinou se jeví dlouhodobé působení v lidském prostředí. Dnešní čert je v porovnání s dobou minulou hominizován. Oděv čerta se liší podle jeho záměru a cíle. Pokud svádí člověka, mívá šaty slušivé, často myslivecké. Trestá-li bývá většinou vybaven i řetězy.¹⁰³

Čerti dokážou často i kouzlit, někteří dokonce dovedou létat pomocí netopýřích křídel. „*Kromě nadpřirozených schopností má čert často i velkou fyzickou sílu. Díky lidové tradici jsou mu také přisuzovány předměty jako řetěz, vidle nebo pytel na hříšníky.*“¹⁰⁴

Existuje velké množství maleb a vyobrazení čerta. Autorem kresby tradičního českého čerta v knize *Fimfárum* je výtvarník Jiří Trnka. Milé čerty můžeme spatřit na obrázcích Josefa Lady nebo ilustrátora Karla Franty.¹⁰⁵

Čeho se čert bojí, je svěcená voda a další předměty související s bohem a křesťanstvím, například kříž. Strach v něm vzbuzuje i obyčejná voda, které se vyhýbá, a také první kohoutí zakokrhání oznamující ranní rozbřesk.¹⁰⁶

¹⁰¹ OTČENÁŠEK, Jaroslav. Postavy v lidové slovesnosti slovanských národů. *Na východ* [online]. 2003, 6 [cit. 2021-12-30]. Dostupné z <https://www.navychod.org/postavy-v-lidove-slovesnosti-slovanskych-narodu/>

¹⁰² ŠTĚTINA, Jaromír. *Výprava za českými čerty*. Praha: Lidové noviny, 2005, s. 346-347.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce, s. 34.

¹⁰⁵ TOUFAR, Pavel. *Za českými čerty*, s. 7.

¹⁰⁶ ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce, s. 35.

4.4 Role čerta v lidové slovesnosti, pověstech a frazeologii

Čert je v lidové slovesnosti jednou z nejdůležitějších a nejčastějších postav. „Vystupuje v pověsti a pověře, v pohádce, v legendě a humoresce, v lidovém divadle, v přísloví a rčení, jakož i ve zvykosloví.“¹⁰⁷

V pověstech a pověrách vystupuje často jako škodolibý, mazaný, zlomyslný a někdy až zákeřný mužik. Na rozdíl od pohádek, v nichž může být přívětivý či žertovný a kde také bývá v porovnání s pověstmi více polidštěn.¹⁰⁸ V prstonárodních slovanských pohádkách se výjimečně objevuje i v roli spravedlivého lidumila, který obdarovává za vykonané dobro. Nebo dokonce vystupuje jako přihlouplý čert, kterého je snadné ošidit.¹⁰⁹ „Zesměšnění nebo hloupost čerta slouží k utlumení děsivosti čerta.“¹¹⁰

Čert může v pověstech hrát rozličné role. V pověstech, jež vznikly v době křesťanské, je čert zlým, lstivým a zákeřným pokušitelem, který svádí smrtelníky k hříchu, nabádá v hraní karet a k nepoctivosti. Tyto pověsti bývají vysvětlovány posedlostí člověka d'áblem a zabývají se také jeho vymítáním či zaklínáním. Čert v roli toužebného tanečníka se objevuje nejvíce v zastrašovacích pověstech, jejichž cílem bylo znepríjemnit taneční zábavy, považované za čin proti víře v Boha, a postupně je odstraňovat.¹¹¹

Hojně se vyskytují také pověsti, v nichž čert uzavírá smlouvy se smrtelníkem, kterému splní jakékoli přání výměnou za jeho duši. V pověstech končí pakt s čertem většinou špatně. Může se však stát, že čert je obelstěn a smrtelník tak uchráněn před peklem. Pro záchranu své duše udělují smrtelníci čertovi většinou pro něj nesplnitelný úkol, například že se má koupat ve svěcené vodě, aniž by vydal ze sebe hlásku. Tento námět smlouvy či spojení s čertem pochází již z 6. století, kdy se začaly objevovat představy o možnosti vstupu člověka s čertem do spolku. Předobrazem tohoto typu pověsti je také tzv. „faustovská pověst v předgoethovské formě“, která je zachycena v lidových knihách a v loutkových hrách, v níž se učelec upíše čertovi z touhy po dalším vědění a je nadobro ztracen. Nejčastějším důvodem, který vede lidi k úpisu s čertem, je touha po bohatství a moci. To souvisí s lidovým

¹⁰⁷ RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, 53(1), s. 18. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

¹⁰⁸ NAJMANOVÁ, Tereza. *Strach a strašidelné postavy v každodennosti pozdního středověku*. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická, s. 57.

¹⁰⁹ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl, s. 642.

¹¹⁰ ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce, s. 33.

¹¹¹ RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, 53(1), s. 18-19. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

frazeologismem „upsat se čertu“, pomocí kterého si lidé vysvětlují skutečnost, že jinému se začalo dařit, rychle zbohatl a nabyl moci.¹¹²

Pověsti, kde čert hraje roli stavitele, mají svůj původ v pověstech o podvedených obrech. Předlohou jim byl pravděpodobně i příběh z první poloviny 13. století o obrovi, který stavěl bohům hrad Asgard. V těchto pověstech čert staví budovy s cílem získat první duši, která do nich vstoupí. Bývá nejčastěji podveden tím, že smrtelník jako první nechá vstoupit psa, kozu či jiné zvíře. Čerti se v pověstech i pohádkách také rádi vsází se smrtelníky a luští hádanky. Pokud smrtelník prohraje, propadne jeho hříšná duše pecku.¹¹³

Objevují se i vyprávění, v nichž se Bůh a čert společně podíleli na stvoření světa: „*Dle těchto tradic stvořil Bůh zemi úrodnou a rovnou, čert pak pošle ji horami, skalami a bažinami; Bůh stvořil člověka krásného a zdravého, jež však čert poplival a zohyzdil.*“¹¹⁴

V pověstech i pohádkách se setkáváme s tím, že čert na sebe bere různé podoby se záměrem oklamat smrtelníky. Nejčastěji je to vzhled myslivce nebo muže v zeleném oděvu, ale také čeledína. Do podoby půvabné dívky se proměňuje, když jedná s mladými lidmi nebo členy církve, skoupým lidem se zjevuje jako bohatý muž. V některých báchorkách a pohádkách se setkáváme s vyobrazením čerta v ženské podobě (čertova bába, matka, dcera, sestra).¹¹⁵ Pokud je potřeba, dovede se čert přetělit i do podoby zvířecí, v tu chvíli se objeví jako černý havran, kocour, pes, medvěd nebo zajíc.¹¹⁶

Postava ďábla působila vždy na lidi velmi tajemně, strašidelně a mnohdy vyvolávala hrůzné představy. V mluvě prostého lidu se tedy spíše užívalo slovo čert, které nepůsobí tak hrůzostrašně. Vznikaly tak příběhy, pověsti, pohádky, přirovnání a různá vyprávění, pomocí nichž si lidé objasňovali zvláštní přírodní jevy a útvary, kterými jsou většinou kameny, hráze, skalní útvary a stěny. Tyto tzv. čertovy stavby jsou klasickými náměty regionálních či místních pověstí a povídek, jež se tradovaly z generace na generaci. Dokládají to místní dodnes zachovalé názvy jako Čertův mlýn, Čertovo jezero, Čertův vrch a další.¹¹⁷

Lidé byli a jsou velmi tvořiví a nápadití, a proto se v jejich mluvě můžeme setkat s mnoha dalšími často jemnějšími výrazy pro pojmenování čerta, například *rarášek, drak, luciš, kozel, rarách, psina či šlach*. Lidová rčení, přísloví, úsloví a pověry jsou bohatě protkány

¹¹² RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, 53(1), s. 19-20. Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

¹¹³ Tamtéž, s. 20-21.

¹¹⁴ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl, s. 642.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 642.

¹¹⁶ NAJMANOVÁ, Tereza. *Strach a strašidelné postavy v každodennosti pozdního středověku*. Bakalářská práce, s. 58.

¹¹⁷ Tamtéž.

čertovskými označeními a přirovnáními. Vše, co bylo neobvyklé, nevysvětlitelné či spojené se zlem, přisuzovali lidé čertovi a jeho činům. Také jakékoli nedobré lidské vlastnosti, například pošetilost, lakota, záludnost, lstivost byly spojovány s čerty a peklem.¹¹⁸

Pokud člověk provedl něco špatného, říkávalo se: „čert mi to napískal“ nebo „čert mi to nahádal“, což vyjadřovalo, že k tomu člověka navedl čert, jehož úlohou je svádět lidi k hříchu. Pokud bylo potřeba něco zveličit, zvýraznit či zesílit, mohlo se užít přirovnání „jako tisíc čertů“ (například uslyšíme-li „zebe to jako tisíc čertů“, je jisté, že je velká zima).¹¹⁹

Čert vystupoval i jako bytost důmyslná a vynalézavá, proto má-li někdo stejné vlastnosti, říká se, že „je po čertech chytrý/mazaný“ nebo „takový pak čertův kvítek“. Je-li někdo podšitý a vykutálený, mívá-li nekalé úmysly, můžeme říct, že „mu kouká z každého oka devět čertů a desátý lucifer“. A pokud cítíme, že vymýšlí klam a chce obelstít jiného, použijeme rčení „z toho čuju čertovinu“ nebo „smrdí čertovstvím, čertovinou“.¹²⁰

Chamtivému člověku můžeme říct „Třeseš se na krejcar jako čert na hříšnou duši!“ Bude-li někdo velmi neposedný řekneme, že „s ním šijou všichni čerti“ nebo že „čert je v něm zašit“. V okamžiku, kdy bude hrozit zlobivému dítěti trest, může se setkat s výhrůžkou „dám ti jednu, že ti ji ani čert neodškrábe“ anebo „vezmu-li hůl, já ho (čerta) z tebe vyženu“. Je-li někdo velmi dlouho nemocen, setkáme se s reakcí „čert o něj nestojí a Pán Bůh ho nechce“.¹²¹

Velmi častým příslovím, které se dodnes užívá, je „co je šeptem, to je s čertem“. Vyjadřuje, že v šepotu jsou skryté tajnosti, a kdo říká věci potichu, potají, nemá dobré úmysly. Ztratila-li se lidem jakákoli věc a nemohou-li ji nalézt, dočkají se od svého okolí odpovědi „Co čert lapí, nerad vrátí!“ Lidé věří, že čert záměrně schovává věci, aby se lidé hněvali, kleli a také vymýšlí ledajaké neplechý jen proto, aby lidi k hříchu přivedl, a tak je od Boha odvracel a peklu přiblížil. Setkat se můžeme s úslovími „čert by v tom musil být, aby to nešlo“ či „který čert v tom vězí?“. Známé je i přísloví „čiň čertu dobře, peklem se ti odmění“, čímž chceme říct, že naši snahu zavděčit se člověku nečestnému a zlému je zbytečné, protože ji neocení.¹²²

¹¹⁸ NAJMANOVÁ, Tereza. *Strach a strašidelné postavy v každodennosti pozdního středověku*. Bakalářská práce, s. 58-59.

¹¹⁹ KUTILEK, J. Čert v řeči lidu českého. *Český lid* [online]. 1911, 21, 227–228 [cit. 2022-04-11]. Dostupné z: <http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid21/texty/0120-0240.htm>

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

5 Čert na Valašsku

Významnou postavou hojně se vyskytující v lidové tradici na Valašsku je čert. Znáám je především jako ústřední člen mikulášské družiny, která obchází ve vesnicích v podvečer 5. prosince. Tuto tradici dokládají nejstarší historické záznamy z 14. století a potvrzují, že kořeny mikulášských obchůzek sahají až do období středověku, kdy chodily po domácnostech skotačivé maškary. Až později se z této zvyklosti stala tradice určená převážně dětem a spojena s nadílkou.¹²³

Původ obchůzek bývá spojován také s kultem zemřelých a s představami o magické moci zimy a současného působení zlých, tajemných a často i nadpřirozených sil v zimním období, které však bylo možné obelstít právě díky maskování a převlekům. Pohanské znaky mikulášských obchůzek, pocházející již z doby předkřesťanské, lze spatřit v podobě předmětů na maskách čertů. Jako příklad můžeme uvést kůži z ježka neboli ježkovinu, symbol upevňující zdraví, který si na sebe čerti připevňovali. Dále je to sláma či hrachovina, jež je symbolem plodnosti a hojnosti. Tu si čerti opásávali kolem sebe a připevňovali si ji jako sukni.¹²⁴

Dnešní podoba mikulášských obchůzek se může lišit od vesnice k vesnici. V mnoha obcích na Valašsku, například v Horním Lidči, Lidečku, Valašské Polance či v Lačnově, probíhají každoročně bujaré mikulášské obchůzky.¹²⁵ Čert v nich představuje nejdůležitější a nejvýraznější postavu, která je nejen nejhlasitější, ale i nejpočetnější.¹²⁶ V některých vesnicích, například ve Francově Lhotě či Střelné, se můžeme setkat až s několika desítkami čertů doprovázejícími Mikuláše a jeho družinu.¹²⁷

Ve většině místních obcích jsou masky čertů tvořené z ovčí kůže, která jim pokrývá tělo i celý obličej. Na něm mají vystřižené otvory pro oči a kolem úst našitý červený plát. Pro valašský pastevecký kraj byla ovčí kůže dobře dostupným materiálem a vzhledově se pro čerta hodila. Kolem kůže mívají často namotané řetězy a na nich pověšené kovové zvonce, které dělají velký rámus. Rohy na hlavě čertů bývají kozí, beraní, volské nebo kravské rohy. Proto se vzhledově trochu odlišují. Mohou být malé, tenké a rovné, nebo dlouhé, tlusté

¹²³ NAVRÁTILOVÁ, Lucie. Mikulášské obchůzky na Hornolidečsku. *Valašsko: vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)* [online]. 2016, 37, 22–26 [cit. 2022-03-17]. Dostupné z: http://media.muzeumvalassko.cz/mrv/media/data/ostatni/valassko_37_web.pdf

¹²⁴ FOHLEROVÁ, Milada. Z historie a současnosti mikulášských obchůzek na Valašsku. In: *Naše Valašsko* [online]. Naše Valašsko, ©2007–2019, 4. 12. 2018 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://www.nasevalassko.info/zpravodajstvi/ostatni-zpravy/item/6500-z-historie-a-soucasnosti-mikulasskych-obchuzek-na-valassku.html>

¹²⁵ KRBA, Jan. *Obyčjeje a lidové tradice na Valašsku: v rámci církevního a hospodářského roku*, s. 5.

¹²⁶ NAVRÁTILOVÁ, Lucie. *Mikulášské obchůzky na Hornolidečsku*. Magisterská diplomová práce, s. 22-23.

¹²⁷ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 159.

a zahnuté. Masku doplňuje dlouhý, vyplazený červený jazyk symbolizující temperament a pohlavní sílu. Ocas můžeme spatřit u valašských čertů jen občas. Na nohou nosí vysoké černé holínky. V ruce drží čerti buď tradiční březovou metlu nebo dřevěné vidle na seno. Na nich mívají někdy připevněnou ježčí kůži a snaží se s ní popíchat nejen mladé dívky, ale i ostatní, aby byli zdraví.¹²⁸ Na Hornolidečsku mívají čerti ježkovinu našitou přímo na rukavici.

Obecně můžeme říci, že valašští čerti vyvolávají většinou hrůzu a strach, protože jsou oškliví, chlupatí, divocí a hlasití zároveň.¹²⁹

Na Valašsku se tradičně před Vánoce vyráběly také figurky čertů ze sušeného ovoce, s papírovým řetězem a metličkou v rukách a s pozlacenými dřívky na hlavě jako rohy. Postavičky se poté prodávaly na předvánočních trzích. S tímto zvykem se můžeme setkat i v současnosti, kdy si děti na Mikuláše vyrábějí tyto postavičky pro zábavu.¹³⁰

5.1 Postava čerta ve valašských pověstech

Postava čerta se hojně vyskytuje v knihách neznámějších lidových vypravěčů, jako byli například Beneš Metod Kulda či Helena Mičkalová. Jeho jméno se v pověstech různí, setkáváme se s Luciferem, skřetem, rarachem, zlým duchem, satanášem, čerchmanem a v několika pověstech i se špírkem. Čertův vzhled je v místních pověstech tradiční a má všechny klasické atributy: „*Čertisko také, jaké má být! S rohami, kopytiskem, chlupatý, randatý, očisky blýská l a řvál!*“¹³¹ V knize Heleny Mičkalové a Evy Hankové *Zlatá studánka* je čert popsán obdobně: „*Rohy to mělo velikánské, očiska mu jenom svítla. Když to zjevení vylezlo z tůně, začalo se na obloze blýskat, hřmět, zem se třásla, dokud se to neztratilo.*“¹³²

Na svět je poslán z pekla, aby sváděl lidi k různým nepravostem nebo aby jim škodil. Na Valašsku se dle pověsti *Čert nad čerta* nachází peklo v jedné roklině u Pozdřehova. V pověsti *Peklo* se dočteme, že vstup do něj se nachází též v řece Pluskovec ve Velkých Karlovicích. Nikdy nebylo rozumné zlého ducha k sobě volat. Když tak člověk přece jen učinil,

¹²⁸ FOHLEROVÁ, Milada. Postava čerta. V ní se snoubí pohanské i křesťanské představy zla. Věděli jste? In: *Valašský deník* [online]. VLTAVA LABE MEDIA, ©2022, 5. 12. 2021 [cit. 2022-01-10]. Dostupné z: <https://valassky.denik.cz/ctenar-reporter/postava-certa-v-ni-se-snoubi-pohanske-i-krestanske-predstavy-zla-vedeli-jste-202.html>

¹²⁹ NAVRÁTILOVÁ, Lucie. *Mikulášské obchůzky na Hornolidečsku*. Magisterská diplomová práce, s. 22-23.

¹³⁰ VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčaje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. České Budějovice: Dona, 1991, s. 91.

¹³¹ MIČKALOVÁ, Helena. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. 2. vydání. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2018, s. 74.

¹³² MIČKALOVÁ, Helena, Eva HANKOVÁ a Ilja HARTINGER. *Zlatá studánka: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic*. Vizovice: Lípa, 2001, s. 58.

objevoval se velmi rychle. Čert ve valašských pověstech oplývá často všelijakými nadpřirozenými schopnostmi a dožívá se vysokého stáří.¹³³ Jeho vlastnosti nevynikají žádnou specifickou odchylkou oproti běžným představám. Role, které v nich ztvárňuje, jsou však velmi rozmanité.

Nejčastěji se s ním setkáváme v pověstech, které popisují a vysvětlují vznik skalních útvarů, kterých je na Valašsku nespočet. Místní pověsti podávají vysvětlení, podle nichž jsou zdejší skály „*stavebními kameny, které čert při cestě krajem poztrácel roztržitý čert.*“¹³⁴ Dokládá to velká řada pověstí, z nichž uvedeme například pověst *O Jarcovské kuli*, *O Čertových skalách* nebo *Čertův kámen*. V těchto a mnohých dalších pověstech se čert sází se smrtelníky o úkol, který musí splnit, ve snaze získat mladou dívku za svou ženu nebo lidskou duši do pekla.

Čerti se vrhají do plnění úkolů s vervou a snaží se ze všech sil na smrtelníkem vyhrát. Jejich horlivost popisuje Petr Odehnal v knize *Za dlouhých večerů*: „*A ti rohatí snášali za dědinu veliké kaměně a stavjali z nich hrubú hrázu. Léтали jak vzteklí, klnúli, nadávali, pot z nich tékl a všude byl sirný smrad.*“¹³⁵ Většinou musí postavit hráz přes řeku, a tak obrátit její tok, nebo hladinu vody v řece zvednout. Jindy dostane za úkol postavit mlýn či hrad, jak je tomu v pověsti *Čertův kámen*. Vše se snaží splnit do rozbřesku, protože jeho moc končí kohoutím zakokrháním. Nakonec ale prohrává. „*Nejednou tomu napomohl i sám člověk, když se snažil přelstít hloupého čerta a nechal kohouta zakokrhát dříve. Jakmile se tak stalo, čert zmizel uprostřed nehotové práce a zůstal po něm jenom smrad.*“¹³⁶ Kameny, které nosil s vidinou vítězství, zůstaly na místě až do dnešních dob a nesou jeho jméno. V některých pověstech se dočteme, že čert na daném místě zanechal důkaz o své existenci. Je tomu tak například v pověsti *O Valově skále*, která líčí, že na jejím vrcholu je ve velkém kameni dodnes vidět otisknuté čertovo kopyto.

Lidská vynalézavost a vychytralost se objevuje v pověstech, v nichž se podaří smrtelníkovi obelstít čerta a nabýt bohatství. Vypráví o tom například pověsti *Jak valašský pláteník napálil čerta* anebo *Toulavý Petřík a čert*. Postava nemoudrého a naivního čerta vystupuje v pověstech *Hloupý čert* nebo *Ošiděný čert*, v pověstech *Tři čerti karbaníci* a *Zaklatý mlýn* se setkáváme s čertem karbaníkem. Roli tanečníka ztvárňuje čert v pověsti *Čerti mezi tanečníky*.

¹³³ DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPALA. *Černé hodinky*. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2011, s. 49.

¹³⁴ Česko země příběhů. *Jak čert prohrál sázku a co z toho bylo*. [online]. CzechTourism, ©2017 [cit. 2022-03-18]. Dostupné z: <https://www.ceskozemepribehu.cz/pribeh/160-jak-cert-prohral-sazku-a-co-z-toho-bylo>

¹³⁵ ODEHNAL, Petr. *Za dlouhých večerů: pověsti a pohádky z Hornolidečska*. Lidečko: Místní akční skupina Hornolidečska, 2012, s. 16.

¹³⁶ DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPALA. *Černé hodinky*, s. 49.

Poměrně hojně lidé upisují svou duši čertovi s vidinou získat něco, po čem touží. O tom vypráví například pověst *Jak se chtěl mlynář zbavit čerta* nebo *Jak hloupá roba ošidila čerta*. V roli myslivce vystupuje čert ku příkladu v pověsti *Jak zanikla horní Držková* a do podoby pocestného se převtěljuje v pověsti *Čertem bodni o zem, ďábel ti vyskočí*. Velmi zajímavá je pověst *První šenkýř*, v níž čert začne pro svou lenost vařit čertovu vodu, která všem chutná a získá na oblibě. Z čerta se stane šenkýř, což dá vzniknout prvním hospodám.

Ojedinele se v místních pověstech dostává čert do kontaktu s křesťanstvím. O záchraně duší z čertova područí a jejich navrácení Synovi Božímu pojednává pověst *Nábožný kovář*. S jezuitou se čert setkává v pověsti *Dvě Maryčky* a vyhnán náboženským zpěvem z lidové sešlosti je čert v pověsti *Jak přišli čerti na přástvu*. Často se čerti vyhýbají křížkům na zdi anebo růženci. Při kontaktu se svěcenou vodou ztrácí svůj falešný vzhled a objevují se ve své skutečné podobě. „Z podlahy začala stoupat pára, jako by někdo uhasil oheň, a z pěkného nápadníka se stal najednou čert.“¹³⁷

Pouze sporadicky se ve valašských pověstech setkáváme s čertem s kladnými vlastnostmi, který pomáhá nebo obdarovává poctivé lidi, většinou kouzelnými předměty. Jednou z takových je pověst *O černokněžníkovi z Čertova mlýna*, v níž čert nezištně daruje chudému kameníkovi zlatý prach. Obdobnou je *Cestář a černokněžník*. Mezi tyto pověsti můžeme zařadit též *O ševci a čertu*, kde je chudý švec obdarován Luciferem. Dary jsou mu postupně ukradeny, proto od Lucifera nakonec dostane bič, kterým je získá zpět.

Příbuzným čerta je malé stvoření nazývané rarášek nebo špírek, na které můžeme ve valašských pověstech také narazit. Rarášek je malý domácí skřítek, který pomáhá hospodáři nebo hospodyni k penězům, navádí, kde je zakopaný poklad, a poskytuje takové rady, aby se hospodáři dobře vedlo. Skřítko mohl člověk získat buď koupí, nebo počkat až se vylíhne z vejce od černé slepice.¹³⁸ Slouží však pouze prvnímu a druhému majiteli, třetího majitele má již plně ve své moci a odnáší jej do pekla.¹³⁹ O takovém raráškovi vypráví například stejnojmenná pověst *Rarášek*, v níž se přesně dočteme, jak raráška získat i jak se jej zbavit.

Čert vstupuje do srdcí valašského lidu i dnes skrze místa, která nesou jeho jméno a která jsou velmi oblíbenými turistickými cíli.

¹³⁷ POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*. Frýdek-Místek: Alpress, 2006, s. 98.

¹³⁸ Tamtéž, s. 24.

¹³⁹ SOBOTKA, Richard. *Bájně bytosti na Valašsku*. 2005, s. 7–21. Dostupné také z: <https://www.okpb.cz/webit/medailony/sobotka/Obr/BajneBytosti.pdf>

6 Nejznámější pověsti spjaté s významnými místy na Valašsku a s postavou čerta

Na valašských kopcích i v údolích můžeme narazit mnoho podivuhodných skalních útvarů, s nimiž se pojí řada pověstí, v nichž postava čerta hraje nejdůležitější roli.

Pojmenovávat skály, skalní útvary a kameny jako „Čertovy“ je pravděpodobně velmi stará tradice. „*Po Keltech k nám přišli od jihovýchodu Slované. Uctívali mnoho bůžků a zasvětili jim skaliska ve svém okolí. Scházeli se tam k pobožnostem a na hranicích ze dřeva obětovali svým bohům domácí zvířata, nejčastěji býčky a jalovice. Když se naši předkové stali křesťany, začali se těmito místům vyhýbat a strašili malé děti, aby tam nechodily. Říkali, že prý tam čert požíral jejich předkům býky a jalovice.*“¹⁴⁰ A tak postupně začaly vznikat díky lidské představivosti pověsti o tajemných čertových skalách, jeskyních a dalších přírodních útvarech.

Následující část kapitoly pojednává o nejznámějších pověstech na Valašsku, které se vážou ke konkrétním místům, jejichž název či osud ovlivnila postava čerta.

6.1 Pověst Jarcovská kula

Jižně od Valašského Meziříčí se v lese u obce Jarcová nachází pískovcové skalisko zvané lidově „Jarcovská gula“, spisovně kula, nebo také „Čertův kůl“.¹⁴¹ Vzhledem k velmi neobvyklému a zajímavému tvaru se k ní váže několik pověstí o jejím vzniku.¹⁴² Všechny její varianty jsou sepsány v knize Oldřicha Šuleře *Je to chůze po kotárech!*.

První varianta pověsti

Čert se v pověsti zjevuje poté, co mlynář vyřkl jeho jméno. Svou duši mu upíše, aby mu čert navrátil vodu do mlýna. Celou noc čert hradí kameny říční koryto, aby voda vystoupala k mlýnu. Když mlynář viděl, jak jde čertovi práce od ruky, uvědomil si, komu to upsal duši a projela jím hrůza. Rychle vzal kohouta, vypustil jej z kurníku, ten zakokrhal a v tu chvíli se hráz přes řeku rozpadla. Na břehu v Jarcové zůstaly jen dna kamenné bloky s otisky čertových drápů.¹⁴³ Z nichž jeden tam stojí dodnes.

¹⁴⁰ Hošťálková 500 let. Hošťálková: Obecní úřad, 2005, s. 167.

¹⁴¹ Krásy Beskyd slovem i obrazem. *Jarcovská gula*. [online]. [cit. 2022-03-29]. Dostupné z: <http://www.krasybeskyd.cz/skaly/JarcovskaGula.htm>

¹⁴² ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 93.

¹⁴³ Tamtéž.

Ukázka:

„Na mou věru, že bych duši upsal třebaš čertovi, jenom kdyby mi přivedl vodu na mlýn,“ povzdechl si mlynář kteréhosi dne, když měl zrní plnou sýpku a mleči čekali na mouku, ale mlýnské kolo stálo ve vyschlém náhonu a ani se nepohnulo. Kde se vzal, tu se vzal, před mlynářem čert! A prý: „Volal jsi mě, tož jsem došel. Upiš mi svoji duši a já ti přivedu na kolo vody, kolik bude zapotřebí, než kohout zakokrhá!“ Vytáčet se už mlynář nemohl, a tak skutečně upsal čertovi duši.“¹⁴⁴

Druhá varianta pověsti

Tato pověst pochází z doby, kdy chodívali po světě čerti a jeden z nich přišel až do Jarcové. Protože se mu velmi líbila zdejší dívka, chtěl si ji vzít za ženu. Dívka souhlasila, dala mu však podmínku, že musí postavit přes noc přes řeku Bečvu most, než zakokrhá ráno kohout. Než přišla noc, skoupil čert všechny kohouty v okolí, vyjma jednoho, kterého si dívka schovala. A v okamžiku, kdy čert nesl poslední kameny, vypustila dívka kohouta, jenž zakokrhá. Čert prohrál sázku a ty kameny, které v tu chvíli upustil, stojí dodnes v Jarcové.¹⁴⁵

Zajímavé je, že čert v pověsti nevystupuje v žádném přestrojení, zato se u něj postupně projevuje zloba a necitlivost („Čert naléhal, potom už hrozil, že se pomstí, jestli mu nevyhoví a nevezme si ho za muže.“¹⁴⁶). Stejně jako v první variantě pověsti svou sázku prohrává.

Ukázka:

„Po západu slunce se dal čert do práce. A věru, že by byl také uložené dílo vykonal, už nesl poslední kameny... když tu chytrá dívka nadzvedla necky a pustila kohouta. Tím se zachránila. Kohout zakokrhá, čert upustil kameny, které zrovna nesl, a ty zůstaly stát v podivné poloze na sobě až po dnešní časy.“¹⁴⁷

Třetí varianta pověsti

Oldřich Šuleř na počátku pověsti uvádí: „Jarcovjané, co se dostali dále než za poslední chalupu své nepřikryté dědiny, vídali u Lidečka podivné skály. Také jsou na sebe jakoby úmyslně nakladené, jenže mají tvar stěny či zdi. Tato podobnost dala počátek pověsti o vzniku Jarcovské kule.“¹⁴⁸

¹⁴⁴ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!:* povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku, s. 93.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 94.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 93.

Děj pověsti *O Jarcovské kuli* se odehrává v Lidečku, kde se rovněž nachází skalní útvar Čertovy skály. Je to vyprávění o chlapci, který se z lásky ke své milé upíše zlým za to, že obrátí tok potoka v Lidečku, než kohout zakokrhá. Zlí nosili kameny z daleka, a když měli práci skoro hotovu, vypustila matka chlapce schovaného kohouta a zlí sázku prohráli. Dva z nich upustili kameny právě ve chvíli, kdy letěli nad Jarcovou.¹⁴⁹

Rozdílnost této pověsti tkví v tom, že čert je zde označován pojmem „zlý“. Další odlišností je počet čertů, kteří zde vystupují. V předcházejících variantách vždy nosil kameny jeden čert, kdežto tady se dočteme o skupině spolupracujících čertů.

Ukázka:

„Chodil kdysi v Lidečku mládenec za děvčetem a chtěl si ji vzít za ženu. Jenomže na tutěž dívku si myslil také jiný chasník a ten tomu prvnímu vyhrožoval: „Ohohó, to se už spíše voda obrátí a poteče hore Lidečkem, než ty tu cěrku dostaneš!“ Děvče tak polekal, že to už nechtělo o svatbě se svým nápadníkem ani slyšet, aby se nestalo neštěstí. Mládenec byl z takového obratu věci zoufalý, a tak se dal do spolku se zlými.“¹⁵⁰

6.2 Pověst Čertův kámen

Kámen z tvrdého pískovce nacházející se na kopci Hradisku, jižně od vesnice Loučka na Kelčsku, je dominantou oblasti. O důlku na jeho zkosené straně se říká, že jsou to otisky čertových rukou s drápy. Pověst, která se váže k tomuto místu je sepsána v knize *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*.

Ústřední postavou pověsti je krutý rytíř sídlící na kopci Hradisko. Poddaní zničí jeho hrad, když je na válečné výpravě. Po návratu se rytíř upíše čertovi, aby mu hrad opravil. Čertovi se nepodaří do svítání úkol splnit, vztekle mrští jeden z kamenů na horský hřbet.

Čert se v pověsti zjevuje poté, co rytíř vysloví jeho jméno a příslib své duše. Na tom místě se nejdříve rozhoří plamínek, ozve se zapraskání a až pak se objeví čert v převleku za myslivce. Ze své prohry je na konci vyprávění velmi vzteklý a rozzuřený.¹⁵¹

Ukázka:

„Kdybych tak měl svůj hrad! Upsal bych se i čertu, kdyby mi ten hrad do ranního kuropění vystavěl!“ povzdechl si smutný rytíř. Tu se před ním rozhořel malý plamínek.

¹⁴⁹ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 93-94.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*, s. 69-71.

Pak se ozvalo zapraskání a před ním stál myslivecký mladík. Černé vlasy a kníry jenom potvrdovaly, že před ním stojí opravdový čert.

„Volal jsi mě, tak jsem tady! Čeho po mně žádáš?“

„Někdo mi rozbořil hrad a já nemám kde bydlet! Potřebuji hrad větší, než byl předtím, a plné sklepení zlata,“ vyhrkl chtivý rytíř a už čertu vlastní krví podepisoval lejstro. svou duši se nestaral.“¹⁵²

6.3 Pověst O Čertových skalách

Čertovy skály jsou dominantou obce Lidečko v okrese Vsetín. Jedná se o masivní pískovcový skalní útvar, který paří k nejznámějším a místům na Valašsku. Je oblíbeným cílem nejen turistů, ale též horolezců. Na pověst O Čertových skalách narazíme hned v několika knihách. *„A že jsou si takové fámy vždycky dosti podobné, také v pověsti o Čertově skále hrají roli síly dobra a zla a ovšem kohoutí zpěv, který čertovi zabránil v dokonání špatného úmyslu.“¹⁵³*

Rozdílným prvkem v pověstech je charakteristika čerta. V knihách *Za dlůhých večerů* a *Z valašských kopců, chalup a strání*, se vrhá bez rozmyslu do sázky a je přesvědčen o své výhře. V pověsti z knihy *Nic nalhaného, máloco pravda* je však váhavý a úkol se mu nezamlouvá. Ve všech zmíněných pověstech vystupuje čert v roli myslivce, který je odhalen pro koňské kopyto na noze.

Ukázka:

„Na konci jich šel odprovodit dom-a zrovna si mamě řekl o Rozininu ruku. Tá celá šťastná cěrku myslivcovi přislúbila. Enomže jak šly ráno poklúzat dobytek a hyd, viděly v čerstvém sněhu u chalupy kroměváj svojich stop aj stopy dvůch kopyt! Ostaly hrůzú stát jak přimrazené, bledé jak ten nový sněh. Bylo isté, že tým ženichem byl samotný čert.

Nechtěly sa ale nechat enom tak zahnat v papučách do vody, a tož začaly rozmýšlat, jak sa z teho vykrútit. A napadlo jich, že až dojde, povíja mu, že si ho Rozína vezne enom tenkrát, dokáže-i přes noc obrátit říku, aby tékla hore Lidečkem.“¹⁵⁴

¹⁵² POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*, s. 70.

¹⁵³ ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*, s. 94.

¹⁵⁴ ODEHNAL, Petr. *Za dlůhých večerů: pověsti a pohádky z Hornolidečska*, s. 15.

6.4 Pověst Hde sa vzalo Karlovské jezero

Ve Velkých Karlovicích můžeme při procházce narazit na okouzující místo. V části zvané Jezerné se rozlévá do šíře Karlovské jezero, jehož vznik líčí místní pověst. Helena Mičkalová ji sepsala ve valašském nářečí v knize *O čem si vyprávějí Karlovjané*. Obsahově shodná pověst se objevuje v knize *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*, jejíž autorky, Taťána Polášková a Naděžda Lázníčková, ji upravily do spisovné češtiny. V jejich podání nese pověst název *Jak vzniklo Karlovské jezero*.

Dle pověsti stál blízko dnešního jezera statek, kde měli krásnou dceru Tynku, která se přislíbila mládenci, který k nim jednoho dne zavítal. Hospodář s hospodyní čerta nakonec odhalili. Pro záchranu své dcery se hospodář s čertem vsadil, že musí za noc přehradit jezerňanský potok. Než však čert úkol dokončil, zakokrhá kohout a on sázku prohrál. Ze skoro přehrazeného potoka vzniklo krásné jezero. Kolem něj ještě dnes můžeme spatřit malé skalky, vzniklé z kamenů, které tam čert, než zmizel, odhodil, a v nich vytlačena čertova záda.

Setkáváme se zde s čertem v přestrojení za milého a usměvavého mládence, jenž koketuje s dívkou, a nakonec si získá její srdce. Jeho skutečná podoba je odhalena v okamžiku, kdy jej hospodář pokape svčnou vodou. V tu chvíli se z něj stane nemilosrdný, krutý a lstivý čert. Svou sázku i v této pověsti prohrává.

Ukázka:

„Gazda sa postavil ke dvěrom začal sa s čertem domlúvat. Že mu Tynku dá, hdyž přehradí jezerňanský potok do kohútiho zazpíváňá. Čertisko sa zasmílo, že móže. Gazda hned šel na dvůr a schoval kohúta pod necky. Věcýj už nic. Čekál. Mezitým si čert pozvál celú hordu pekelníkúch, keří létali po dědině a kupovali za dobré peníze kohúty. Hdo neprodál, temu ho ukradli a zadusili. Mordovali kohúty po celých Karlovicách. Čert už si byl jistý, že sú všeci hore pařatisky.“¹⁵⁵

¹⁵⁵ MIČKALOVÁ, Helena. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*, s. 75.

7 Interpretace pověsti Čertův mlýn

Kopec Čertův mlýn se nalézá východně od Pusteven na hřebeni Moravskoslezských Beskyd a kousek od jeho vrcholu leží velká skaliska, která nesou název Čertův kamenný stůl. K Čertovu mlýnu se váže několik pověstí, které vypráví o mocných pekelných silách, které na tomto území v dávných dobách působily.¹⁵⁶

Pověsti, které vypráví o tomto místě, jsou si většinou velmi podobné. Důležitý je fakt, že v každé z nich vystupuje postava čerta. Pro interpretaci jsem si vybrala pověst *Čertův mlýn* z knihy *Pohádky a pověsti z Rožnova*, jejímž autorem je Beneš Metod Kulda. Její modernější zpracování najdeme v knize z roku 2006 *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského*, autor je shodný. Starší verzi jsem si vybrala, neboť jazykově je více archaická, což dodává pověsti dobový ráz.

Aby si lidé v dávných dobách objasnili a vysvětlili vznik zajímavých přírodních útvarů, vymýšleli si ledajaké pověsti, v nichž přisuzovali důležitou roli nadpřirozeným bytostem. Skalní útvary na Valašsku jsou většinou spojovány s postavou čerta, a tak je tomu i v této pověsti.

7.1 Literární druh a žánr, kompozice

Čertův mlýn je epický útvar lidové slovesnosti. Žánrově se jedná o lidovou pověst, konkrétně o pověst démonologickou, neboť v ní vystupuje nadpřirozené síly a postava čerta. Je to prozaické dílo psané formou vyprávění. Autor pověsti není znám, Beneš Metod Kulda ústně přenášenou pověst písemně zaznamenal. Ve srovnání s novějším vydáním pověsti je mírně odlišná jazykem a obsahově podrobnější a rozsáhlejší.

Čertův mlýn zabírá rozsahem dvě normostrany A4. Pověst je psaná chronologicky. Text není členěn do odstavců. Pověst můžeme rozdělit do dvou částí podle obsahu děje. První část pověsti líčí o stavění mlýna čertem a vzniku skal. V druhé části se dočteme o vojákově, který z chalupy u mlýna vyhnal čerta.

¹⁵⁶ POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*, s. 27-28.

7.2 Téma

Ústředním tématem pověsti je sázka mezi člověkem a nadpřirozenou bytostí. Čert v přestrojení za myslivce se snaží získat dívku. Celkovým tématem pověsti je tedy záludnost čerta, lidská natvrdlost, ale i moudrost, která je zobrazena v roli staříčka, jehož znalosti a rozvaha zachrání dívku a obelstí čerta. Moudrost starších se zrcadlí i v postavě vojáka, který díky svému rozumnému a bystrému úsudku osvobodí mlýn od čerta. Z toho plyne ponaučení, že bychom se neměli pouštět bez rozmyslu do sázek a jiných pošetilostí a měli bychom naslouchat a důvěřovat starším lidem, kteří za sebou mají mnoho zkušeností.

7.3 Čas a prostor

Pověst se odehrává někdy v minulosti, konkrétní čas není určen. Na začátku se však dozvídáme, že se děj probíhá při přástce, což bývalo společenské sezení, při kterém se dralo peří nebo se předlo na kolovratu. Přástky se konaly většinou v období od svátku sv. Martina až do konce března. Proto je pravděpodobné, že se děj odehrává někdy během tohoto období. Pověst se neváže k žádné konkrétní historické události.

První část se odehrává během dvou dnů. Dokládá to časový údaj zmíněný v promluvě postavy: „*Postavíte-li tamhle na kopci za osmačtyřicet hodin mlýn, aby se v něm mlelo, dám vám dceru svou.*“¹⁵⁷ Z pověsti lze vyčíst, že druhá část se odehrává kolem 2. února. V pověsti se totiž voják vydává pro hromničky, svíčky, které se zapalovaly právě na Hromnice a chránily před zlými silami. Lze také vyvodit, že během druhé části uplynou asi čtyři dny: „*Šel do Frenštátu, koupil si tam hromničku a přišel na třetí den zpátky.*“¹⁵⁸ V ten den přenocoval v chalupě u čerta a další den se voják setkal s fojtem, proto čtyři dny.

Vzhledem k tomu, že se pověst váže s konkrétním místem, můžeme ji lokalizovat. Děj se odehrává kolem města Rožnov pod Radhoštěm a čert staví na dnešním kopci Čertův mlýn, který leží blízko pohoří Pustevny. Dalšími konkrétními místy, kde se postavy setkávají a povídají si, je domov matky a dcery, která si málem vzala čerta, dále hospodářství na Záhorsku, což je označení pro polesí Čeladné a Frenštátu severně od Radhoště, kam si šel voják vyprosit jídlo a pití, a ke konci pověsti se děj odehrává přímo v chalupě u mlýna, který stavěl při sázce

¹⁵⁷ KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963, s. 60.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 61.

čert. V pověsti je zmíněno též město Frenštát pod Radhoštěm a oblast Hodní nebo Dolní Bečvy (v textu je psáno pouze „*chodil po Bečvách*“¹⁵⁹).

7.4 Děj

Pověst Čertův mlýn začíná, když se u matky a její dcery koná přástka. Všichni se veselili, ale domácí dcery si nikdo nevšímal. Ze samé mrzutosti zvolala: „*Kdyby sám čert přišel, hned bych ho chtěla!*“¹⁶⁰ V chalupě se objevil myslivecký mládenec a po chvíli bylo dohodnuto, že pokud splní matčin úkol, dá mu dceru za ženu. Myslivec se s matkou vsadil, že do osmačtyřiceti hodin postaví na místním kopci mlýn. Jen díky radě starého strýčka matka s dcerou na čerta vyzrály. Svého kohouta nikomu neprodaly a ve správný čas jej pustily na střechu. Když kohout zakokrhal, čert sázku prohrál a zmizel. Zůstaly po něm jen odhozené kameny, skoro dostavěný mlýn a u něj chalupa, ve které od té doby strašilo.

Jednoho dne se toulavý voják rozhodl, že v chalupě přenocuje. V noci k němu přijde myslivec, voják ale pozná, že je to čert podle kopyta na jeho noze. Proto vezme svěcenou svíčku, zvanou hromnička, a pleskne myslivce, čímž odhalí jeho tajemství. Poté, co voják vyřkne svou podmínku, čert zmizí.

7.5 Postavy

Postavy v pověsti nemají vlastní jména, jsou jen označovány obecnými substantivy. Mezi hlavní postavy patří čert, matka, voják. Vedlejšími postavami jsou dcera a starý strýček. Jen okrajově se objevují hospodář a fojt. Na začátku je též zmíněna mladá chasa, tedy děvčata a chlapci z vesnice.

Stěžejní postavou je čert, který se během pověsti přeměňuje do podoby slušného a bohatého myslivce, starého žebráka a myslivce tuláka. Pod maskou se však skrývá onen vzhledově ošklivý a charakterem záludný a vypočítavý čert, který chce získat mladou dávkou za ženu. Typicky se vsází se smrtelníkem, že dokáže splnit nadlidský úkol. Když dojde k jeho odhalení vojákem, nejdříve smlouvá a poté jedná vztekle a nedobře. S jeho zmizením začne velká bouřka.

Další hlavní postavou je matka, která je rozvážná, ale vrhá se do sázky, jen aby se myslivce zbavila. Nepromyslela si situaci a jednala neopatrně. Nakonec si nechává

¹⁵⁹ KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*, s. 60.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 59.

poradit od starého strýčka. Mezi hlavní postavy můžeme zařadit také vysloužilého vojáka, který hraje důležitou roli v druhé části pověsti a sám se v pověsti nazývá hříšným. Je nebojácný a důmyslný, má dobré srdce.

Dcera, kterou řadíme k postavám vedlejší, je v pověsti popsána jako ne příliš hezká dívka v letech. Neuvážlivě a ukvapeně si k sobě zavolala čerta, ale nakonec ani toho nechtěla za muže. Kdyby nebylo starého strýčka, za svůj nerozum by pykala. Starý strýček se v pověsti jeví jako moudrý a laskavý člověk, který má srdce na pravém místě a rád pomůže jinému z nesnází.

Všechny výše zmíněné postavy nejsou v pověsti blíže charakterizované, jejich vlastnosti vyvozujeme z mluvy, chování a rozhodnutí.

7.6 Jazyk a jazykové prostředky

V pověsti *Čertův mlýn* můžeme rozlišit pásmo vypravěče a pásmo postav. Vypravěč je v roli nezaujatého pozorovatele, pouze popisuje a komentuje, nezasahuje do děje. Jedná se tedy o er-formu. Pásmo postav je realizováno ve formě přímé řeči, postavy mluví v ich-formě. Objevují se dialogy postav a jednou i monolog postavy vojáka. Dialogy probíhají většinou v kratších větách, což posouvá děj dopředu.

V rámci jazyka je text psát většinou ve standardní češtině. Se spisovnou češtinou se setkáváme u vypravěče, i v promluvách postav. Místy se vyskytuje rovněž čeština nestandardní, a to ve formě nářečních slov vložených do věty spisovné. Jako příklad můžeme uvést: „*Nemáme, zabili jsme ho, tuze nám skřekal za ušima.*“¹⁶¹, „*Ted' již vím, co je ten starý žebrák, který dnes od božího rána po Bečvách chodí a všechny kohouty skupuje.*“¹⁶² nebo „*Neprodávejte ho, ale schovejte ho raději pod bečku, aby vám ho nevyloodil.*“¹⁶³

Z hlediska dobového zbarvení se objevují slova archaická (*pantáta, přenocovat, pecen chleba, dvéře*), také slova historická (*fojt, přástka*). Rovněž se v textu vyskytují slova expresivně zbarvená („*Ty hloupý blázne.*“¹⁶⁴, „*Lehl si do baráku a fajčil.*“¹⁶⁵, „*Ten starý žebrák.*“¹⁶⁶). Slovo „fajčil“ je slovenského původu a znamená v překladu kouřil dýmku. V pověsti se setkáme i se slovem staročeským (*pazdeří*) a slovem lidovým s náboženskou tematikou (*hromnička*).

¹⁶¹ KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*, s. 60.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 61.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 60.

7.7 Porovnání s jinými pověstmi

V předchozím textu jsme se blíže seznámili s pověstí *Čertovy mlýny* z knihy *Moravskoslezské pohádky a pověsti z okolí rožnovského*. Ve stejné knize se nachází stejnojmenná pověst s docela odlišným obsahem. Vypráví se v ní o čertovi, jenž koupil od chudého mlynáře jeho mlýn, přebýval v něm dvě stě let a poté jej přenechal husarovi.

Obdobnou pověst, která se obsahově i formou téměř shoduje s pověstí, kterou jsme v předcházející kapitole interpretovali, nacházíme v knize *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*, jež sepsaly Taťána Polášková a Naděžda Lázničková. Důležitým rozdílem je čas, za který má čert splnit úkol. V interpretované pověsti je stanovena lhůta čtyřiceti osmi hodin, v druhé pověsti má čert čas pouze do rozednění následujícího dne.

Významnou odlišnost představuje také doba děje. V interpretované pověsti jen usuzujeme, kolik času uběhlo mezi prohrou čerta a příchodem vojáka, zatímco v druhé je přesně napsáno, kdy do míst přichází. Také je zde konkretizována válka, z níž se vrací. Podstatný rozdíl spatřujeme v roli čerta, který přichází k vojákovu. V pověsti od Beneše Metoda Kuldy čert vystupuje jako toulavý myslivec. V druhé pověsti má také převlek myslivce, avšak na nic si nehraje a přímočaře se přiznává, že je čert. Vyhnání čerta z mlýna také neprobíhalo shodně. V interpretované pověsti se využívá svíčky hromničky a v druhé provaz z lýčí. Mohli bychom jmenovat mnoho jiných menších distinkcí, ale ty již nejsou tak výrazné.

Další knihou, v níž si můžeme přečíst pověst o tomto místě, jsou *Moravskoslezské pověsti* od Jiřiny a Jaromíra Poláškových. Pro název je použit plurál (*Čertovy mlýny*), s čímž se setkáváme jen u tohoto díla. Obsahem se shoduje s pověstí od Beneše Metoda Kuldy, je ale zkrácena. Naprostý unikát představuje pověst *O černokněžníkovi z Čertova mlýna* z knihy Evy Kiliánové *Chlapci v zelené hoře*. Nepátrá po vzniku místa, ale popisuje událost, která se zde stala. Čert zde vystupuje v roli dobráka, daruje bídnému, ale poctivému a pracovitému kameníkovi zlatý prach.

8 Závěr

V předkládané bakalářské práci jsem se věnovala postavě čerta ve valašských pověstech. V první části jsem blíže popsala region Valašsko, jeho kulturu a slovesnost. Definovala jsem stěžejní pojmy jako lidová slovesnost a pověst. Více do hloubky jsem popsala pověsti démonologické a zmínila ty nejznámější nadpřirozené bytosti, na které v nich lze narazit.

Největší část této práce byla věnována čertovi. Zjistila jsem, že jeho původ je poměrně náročné jasně a přesně určit. Společné rysy sdílí již s některými antickými bohy. V rámci slovanské mytologie se většinou pojí s bohem Velesem, značný vliv na jeho dnešní vyobrazování mělo křesťanství.

V dalších kapitolách jsem doložila, že čert je jednou z nejvýznamnějších a nejoblíbenějších nadpřirozených postav, které se objevují v pověstech na Valašsku. Postava čerta je v nich považována za tvůrce tajemných přírodních útvarů, které si lidé v dávných dobách nedokázali lépe vysvětlit. Také jsem zjistila, že se čert mnohokrát objevuje v různých podobách, hraje rozličné role a bývá označován rozmanitými názvy. To jen potvrzuje bujnou představivost valašského lidu a rozmanitost zdejší ústní slovesnosti.

Z nejznámějších pověstí, které se pojí k významným místům na Valašsku, jsem vybrala tu o Jarcovské kuli, Čertově kamenu, Čertových skalách a Karlovském jezeru. Důvodem k tomuto výběru bylo, že tato místa dodnes existují a jsou vyhledávanými turistickými oblastmi. Možná je to právě vlivem pověstí, jež poutají svou záhadností a magičností pozornost každého čtenáře, který při jejich četbě zatouží poznat zmíněná tajemná místa, kde se podle lidového vyprávění udály v minulosti pozoruhodné věci.

Pro interpretaci jsem zvolila pověst *Čertův mlýn*, neboť se mi pověst velmi líbila a zvolila jsem ji jako vhodnou ukázkou klasického tématu, který se opakuje v mnoha valašských pověstech. Jedná se o situaci, kdy se čert vsadí se smrtelníkem, ale nakonec prohrává, protože člověk vypustí kohouta dřív, než čert úkol splní. Při interpretaci jsem se pokusila o teoretické vymezení pověsti, všimla jsem si roviny časové, prostorové, dějové a jazykové. Také jsem charakterizovala postavy v ní vystupující. A srovnala pověst s jinými, které se rovněž vážou k Čertovu mlýnu u Pusteven.

V rámci příloh uvádím soupis valašských pověstí, v nichž vystupuje postava čerta. Při jejich hledání a četbě jsem narazila i na ty, které jsem dosud neslyšela a které mě překvapily

svou originalitou. Závěrem bych chtěla říct, že čerti jsou velmi poutavým tématem, jež v sobě ukrývá ještě mnohá tajemství, vybízející k objevování.

Seznam literatury

Monografie

BENEŠ, Bohuslav. *Česká lidová slovesnost: výbor pro současného čtenáře*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1990. ISBN 80-207-0181-8.

ČEŇKOVÁ, Jana. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury: adaptace mýtů, pohádek a pověstí, autorská pohádka, poezie, próza a komiks pro děti a mládež*. 1. vyd. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-095-X.

DEMEL, Jiří a Josef FABIÁN. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Občanské sdružení Valašské Athény, 2000. ISBN 80-238-5704-5.

DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPALA. *Černé hodinky*. 1. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2011. ISBN 978-80-904224-8-3.

DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPALA. *Kouzelné bytosti zpod Radhoště*. 1. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2008. ISBN 978-80-904224-1-4.

GROBCOVÁ, Jaroslava. *Probouzení Moravanů: Moravská mytologie*. 1. vyd. Ostrava: Miluše Bajgerová, 2016. ISBN 978-80-260-9911-6.

HALOUZKA, Jan. *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*. Praha: B. Stýblo, 1895. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:f602dc80-5c71-11e4-97e9-5ef3fc9bb22f?page=uuid:34a151f0-a0c0-11e4-b7ae-001018b5eb5c>.

Hošťálková 500 let. Hošťálková: Obecní úřad, 2005. ISBN 908(437.323).

HOUTZAGER, Guus. *Encyklopedie řecké mytologie*. 1. vyd. Dobřejovice: Rebo Productions, 2003. ISBN 80-7234-287-8

JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. Strážnice: Ústav lidové kultury, 2000. Vlastivěda moravská. ISBN 80-86156-31-1.

KRBA, Jan. *Obyčeje a lidové tradice na Valašsku v rámci církevního a hospodářského roku*. 1. vyd. Valašské Meziříčí: Český svaz ochránců přírody, 2008. ISBN 978-80-254-4471-9.

MACHEK, Václav. *Etymologický slovník jazyka českého*. Fotoreprint 3. vyd. z r. 1971. Praha: Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-242-1.

OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Šestý díl: Čechy – Danseur. Praha: J. Otto, 1893.

PALA, Karel a Jan VŠIANSKÝ. *Slovník českých synonym*. 3. dopl. vyd. Praha: Lidové noviny, 2000. ISBN 80-7106-450-5.

PAVLÍK, Richard. *Valašské pověsti ze vsetínského okresu*. Vsetín: Okresní pedagogický sbor, 1956.

PAVLŮSEK, Alois. *Lexikon strašidel: průvodce světem nadpřirozených bytostí a démonů v našich zemích*. Praha: XYZ, 2012. ISBN 978-80-7388-599-1.

PÍREK, Zdeněk. *Valašsko literárněma očima: pomůcka pro učitele základních škol okresu*. Vsetín: Okresní pedagogické středisko, 1981.

PITRO, Martin a Petr VOKÁČ. *Bohové dávných Slovanů*. 1. vyd. Praha: ISV, 2002. ISBN 80-8586-691-9.

RANIERI, Panetta Marisa (ed.). *Pompeje: historie, život a umění zmizelého města*. 1. vyd. Čestlice: Rebo, 2005. ISBN 80-7234-466-8.

SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a dětské literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR, 1998. ISBN 80-85010-06-2.

SIROVÁTKA, Oldřich a Marta ŠRÁMKOVÁ. *Živá voda: lidové pověsti z Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1986.

SLAVÍK, Bedřich. *Písemnictví na moravském Valašsku*. Olomouc: R. Promberger, 1947.

SOBOTKA, Richard. *Bájně bytosti na Valašsku*. 2005. Dostupné také z: <https://www.okpb.cz/webit/medailony/sobotka/Obr/BajneBytosti.pdf>

ŠRÁMKOVÁ, Marta. *Slovesný folklor*. In: JANČÁŘ, Josef. *Lidová kultura na Moravě*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, Muzejní a vlastivědná společnost, 2000. ISBN 80-86156-31-1.

ŠTĚTINA, Jaromír. *Výprava za českými čerty*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2005, ISBN 80-7106-770-9.

ŠTIKA, Jaroslav. *Etnografický region Moravské Valašsko-jeho vznik a vývoj*. Ostrava: Profil, 1973.

ŠTIKA, Jaroslav. *Valaši a Valašsko: o původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších*. 1. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2007. ISBN 978-80-254-0836-0.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech!: povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-009-5.

TOUFAR, Pavel. *Za českými čerty*. 1. vyd. Praha: Olympia, 2015. ISBN 978-80-7376-386-2.

URBANOVÁ, Svatava. *Valašsko: historie a kultura*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a Ústav pro regionální studia, 2014. ISBN 978-80-7464499-3.

VÁŇA, Zdeněk. *Svět slovanských bohů a démonů*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-187-6.

VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. 2. rozš. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje aneb kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. 1. vyd. České Budějovice: Dona, 1991. ISBN 80-85463-03-2.

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Bohové a hrdinové antických bájí*. 4. upr. vyd., Praha: Brána, 1996. ISBN 80-85946-29-7.

Knihy s pověstmi

BALÁŠ, Miloslav. *Čarovné housle: Valašské vyprávěnky*. Brno: Blok, 1987.

DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPAL. *Černé hodinky*. 1. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2011. ISBN 978-80-904224-8-3.

JANČÍK, Augustin. *Pohádky a pověsti z Držkové*. 1. vyd. Držková: Obec Držková, 2019. ISBN 97880-907018-0-9.

KILIANOVÁ, Eva. *Chlapci v zelené hoře: lidové pověsti z Valašska*. Brno: Blok, 1978.

KOBZÁŇ, Jan. *O zbojníkoch a pokladech*. 4. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Libreta, 2021. ISBN 978-80-907817-2-6.

KOBZÁŇ, Jan. *Pohádky a pověsti Jana Kobzáně*. 1. vyd. Liptál: Obec Liptál, 2014. ISBN 978-80-260-7686-5.

KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského*. 1 vyd. (v Carpe diem). Brumovice: Carpe diem, 2006. ISBN 80-86362-80-9.

KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.

KULIŠŤÁK, Miloš. *O stodolovém mistru: pohádky a pověsti z Rožnovska*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984.

LISICKÁ, Helena. *Pohádky z jalovce*. Praha: Lidové noviny, 1974.

MIČKALOVÁ, Helena. *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. 2. vyd. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2018. ISBN 978-80-87296-18-9.

MIČKALOVÁ, Helena. *Co si pamatují Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: H. Mičkalová, 2001. ISBN 80-238-7642-2.

MIČKALOVÁ, Helena. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. 2. vydání. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2018. ISBN 978-80-87296-16-5.

MIČKALOVÁ, Helena, Eva HANKOVÁ a Ilja HARTINGER. *Zlatá studánka: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic*. 1. vyd. Vizovice: Lípa, 2001. ISBN 80-86093-60-3.

NEČAS, Jaroslav. *O Jankovi a další valašské pohádky*. 2. vyd. (v KK 1. vyd.) Praha: Knižní klub, 2006. ISBN 80-242-1703-1.

NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Granátová jablka*. Brno: Blok, 1974.

ODEHNAL, Petr. *Za dluhých večerů...: pověsti a pohádky z Hornolidečska*. 1. vyd. Lidečko: Místní akční skupina Hornolidečska, 2012. ISBN 978-80-260-1664-9.

PAVLÍK, Richard. *Valašské pověsti ze vsetínského okresu*. Vsetín: Okresní pedagogický sbor, 1956.

POLÁŠKOVÁ, Jiřina a Jaromír POLÁŠEK. *Moravskoslezské pověsti: volné pokračování knihy 'Pověsti a legendy Moravy a Slezska'*. Český Těšín: Agave, 2000. ISBN 80-86160-37-8.

POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, 2006. ISBN 80-7362-312-9.

PORTLOVÁ, Ludmila. *Z valašských kopců, chalup a strání*. Brno: Blok, 1989. ISBN 80-7029-010-2.

POSPÍŠIL, Jaroslav. *Sv. Hostýn a jeho kraj v pověstech*. Vizovice: Lípa, 1993.

SIVEK, Alois. *Od tří řek: pohádky a pověsti od Olzy, Ostravice a Opavice*. 2. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964.

SOHR, Stanislav. *Ondrášova smrt a jiné beskydské pohádky a pověsti na celý rok pro větší i menší kromě nejmenších, protože ti jsou strašně vážní*. Ostrava: Puls, 1970.

ŠULEŘ, Oldřich. *Je to chůze po kotárech! : povídání o valašském folklóru a lid. kultuře na Valašsku*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1989. ISBN 80-7021-009-5.

ŠULEŘ, Oldřich. *Nic nalhaného, máloco pravda*. Praha: Albatros, 1990.

VÁCLAVEK, Matouš. *Několik pohádek a pověstí z moravského Valašska*. 2., rozmnož. vyd. Praha: František Bačkovský, 1897.

Elektronické zdroje

Česko země příběhů. *Jak čert prohrál sázku a co z toho bylo*. [online]. CzechTourism, ©2017. Dostupné z: <https://www.ceskozemepribehu.cz/pribeh/160-jak-cert-prohral-sazku-a-co-z-toho-bylo>

FOHLEROVÁ, Milada. Postava čerta. V ní se snoubí pohanské i křesťanské představy zla. Věděli jste? In: *Valašský deník* [online]. VLTAVA LABE MEDIA, ©2022, 5. 12. 2021. Dostupné z: <https://valassky.denik.cz/ctenar-reporter/postava-certa-v-ni-se-snoubi-pohanske-i-krestanske-predstavy-zla-vedeli-jste-202.html>

FOHLEROVÁ, Milada. Z historie a současnosti mikulášských obchůzek na Valašsku. In: *Naše Valašsko* [online]. Naše Valašsko, ©2007–2019, 4. 12. 2018. Dostupné z: <https://www.nasevalassko.info/zpravodajstvi/ostatni-zpravy/item/6500-z-historie-a-soucasnosti-mikulasskych-obchuzek-na-valassku.html>

Krásy Beskyd slovem i obrazem. *Jarcovská gula*. [online]. Dostupné z: <http://www.krasybeskyd.cz/skaly/JarcovskaGula.htm>

KUTILEK, J. Čert v řeči lidu českého. *Český lid* [online]. 1911, 21, 227–228. Dostupné z: <http://tyfoza.no-ip.com/ceskylid/html/knihy/ceskylid21/texty/0120-0240.htm>

Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Beneš Metod Kulda [online]. Creative commons, ©2022 . Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/benes-metod-kulda/>

Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: František Bayer [online]. Creative commons, ©2022. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/frantisek-bayer/>

Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Helena Mičkalová [online]. Creative commons, ©2022. Dostupné z: <https://www.osobnosti-valasska.cz/osobnost/helena-mickalova/>

Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Jan Kobzán [online]. Creative commons, ©2022. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/jan-kobzan/>

Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Miloš Kulišťák [online]. Creative commons, ©2022. Dostupné z: <https://www.osobnosti-valasska.cz/osobnost/milos-kulistak/>

NAVRÁTILOVÁ, Lucie. Mikulášské občůzky na Hornolidečsku. *Valašsko: vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)* [online]. 2016, 37, 22–26. ISSN 1212-3382. Dostupné z: http://media.muzeumvalassko.cz/mrv/media/data/ostatni/valassko_37_web.pdf

Obec Liptál. *Naše obec* [online]. Obec Liptál, ©2011–2022. Dostupné z: <https://www.liptal.cz/index.php?page=historie&sub=obec>

OTČENÁŠEK, Jaroslav. Postavy v lidové slovesnosti slovanských národů. *Na východ* [online]. 2003, 6. Dostupné z <https://www.navychod.org/postavy-v-lidove-slovesnosti-slovanskychnarodu/>

RÖHRICH, Lutz. Čert v pohádce a pověsti. *Český lid*. 1966, 53(1). Dostupné také z: <https://www.jstor.org/stable/42702386?refreqid=excelsior%3A90ed9696ad3016ac7480412d67788b1f>

Diplomové a bakalářské práce

ČEKANOVÁ, Alexandra. *Postava čerta v lidové a autorské pohádce*. Bakalářská práce. Vedoucí práce Mgr. Petra Bubeníčková, Ph.D. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Hradec Králové, 2021.

KAPOUNKOVÁ, Andrea. *Valašský folklór v Brně*. Bakalářská práce. Vedoucí práce: prof. PhDr. Lubomír Spurný, Ph.D. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Brno, 2013.

MAZÁČOVÁ, Kristýna. *Folklor na Valašsku a jeho využití při výuce na 1. stupni základní školy*. Diplomová práce. Vedoucí práce Judita Kučerová. Masarykova univerzita. Pedagogická fakulta. Brno, 2011.

NAJMANOVÁ, Tereza. *Strach a strašidelné postavy v každodennosti pozdního středověku*. Bakalářská práce. Vedoucí práce Kateřina Ptáčková. Univerzita Pardubice. Fakulta filozofická. Pardubice, 2016.

NAVRÁTILOVÁ, Lucie. *Mikulášské obchůzky na Hornolidečsku*. Magisterská diplomová práce. Vedoucí práce Daniel Drápala. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Brno, 2016.

Soupis příloh

Příloha č. 1: Soupis valašských pověstí, v nichž vystupuje postava čerta

Příloha č. 2: Sběratelé lidové slovesnosti na Valašsku

Příloha č. 3: Pověst Čertův mlýn

Příloha č. 4: Fotografie Čertova stolu na kopci Čertův mlýn u Pusteven

Příloha č. 5: Čerti z Lidečka

Příloha č. 6: Ilustrace čerta k pověsti *O Čertových skalách*

Příloha č. 7.: Čertovy skály v Lidečku

Příloha č. 8: Jarcovská kula

Příloha č. 1: Soupis valašských pověstí, v nichž vystupuje postava čerta

Soupis valašských pověstí, v nichž vystupuje postava čerta

Níže uvedený soupis valašských pověstí je dokladem o tom, že čert a Valašsko k sobě neoddělitelně patří. A přestože je soupis poměrně rozsáhlý, je možné, že existují i jiné pověsti s čertem, které se dodnes mezi lidmi na vesnici tradují a nejsou písemně zaznamenány.

BALÁŠ, Miloslav. *Čarovné housle: Valašské vyprávěnky*. Brno: Blok, 1987.

- **Samotářský čeledín:** s. 98 vztah k místu: okolí Valašského Meziříčí

DRÁPALOVÁ, Lenka a Daniel DRÁPAL. *Černé hodinky*. 1. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Město Rožnov pod Radhoštěm, 2011.

- **Hodinka osmá s čerty:** s. 49 | vztah k místu: –
čtyři pověsti bez názvu

JANČÍK, Augustin. *Pohádky a pověsti z Držkové*. 1. vyd. Držková: Obec Držková, 2019.

- **Jak zanikla horní Držková:** s. 13 | vztah k místu: Držková

KILIANOVÁ, Eva. *Chlapci v zelené hoře: Lidové pověsti z Valašska*. Brno: Blok, 1978.

- **Jak valašský pláteník napálil čerta:** s. 39 | vztah k místu: –
- **Cihláři a čert:** s. 53 | vztah k místu: Hrbová (Vsetín)
- **O černokněžníkovi z Čertova mlýna:** s. 62 | vztah k místu: Radhošť, Pustevny
- **Jak se chtěl mlynář zbavit čerta:** s. 65 | vztah k místu: –
- **Jak hloupá roba ošidila čerta:** s. 70 | vztah k místu: –

KOBZÁŇ, Jan. *O zbojníkoch a pokladoch*. 4. vyd. Rožnov pod Radhoštěm: Libreta, 2021.

- **Ozbojníkoch a pokladoch v Červenej hoře, a o Gerlíkovi, co měl spolky s čertem:** s. 93 | vztah k místu: Liptál, Vartovna,

KOBZÁŇ, Jan. *Pohádky a pověsti Jana Kobzáně*. 1. vyd. Liptál: Obec Liptál, 2014.

- **Jak si Nedobrý stvořil zvířátko:** s. 38 | vztah k místu: –

KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.

- **Čertův mlýn:** s. 59 | vztah k místu: Čertův mlýn, Rožnovsko, Pustevny
- **Čertův mlýn:** s. 62 | vztah k místu: Radhošť
- **Hloupý čert:** s. 74 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Đábel nad čerta:** s. 383 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Zlá Dora nad čerta:** s. 411 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Baba horší nežli čert – věř, to není žádný žert:** s. 413 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Čertova odpověď:** s. 444 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Đáblovo máslo:** s. 452 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Čarodějnice a čert:** s. 455 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Jak přišli čerti na přástvu:** s. 458 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko
- **Čerti mezi tanečníky:** s. 459 | vztah k místu: pravděpodobně Rožnovsko

KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského*. 1 vyd. (v Carpe diem). Brumovice: Carpe diem, 2006.

- **Čertův mlýn:** s. 13 | vztah k místu: Rožnovsko
- **Švec:** s. 65 | vztah k místu: –
- **Nábožný kovář:** s. 68 | vztah k místu: –
- **Dvě Maryčky,** s. 78 | vztah k místu: –
- **Zlý duch sloužil u sedláka:** s. 99 | vztah k místu: –
- **Zlá Dora nad čerta:** s. 124 | vztah k místu: –

KULIŠŤÁK, Miloš. *O stodolovém mistru: pohádky a pověsti z Rožnovska*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984.

- **O začarované studni:** s. 74 | vztah k místu: okolí Radhoště
- **Cestář a černokněžník:** s. 74 | vztah k místu: okolí Radhoště, Čertův mlýn
- **Proč nesmí havíři do pekla:** s. 74 | vztah k místu: –

LISICKÁ, Helena. *Pohádky z jalovce*. Praha: Lidové noviny, 1974.

- **Výslužka z pekla:** s. 45 | vztah k místu: –
- **Toulavý Petřík a čert:** s. 210 | vztah k místu: –

- **Myslivecký mládenec a Luciferova stařenka:** s. 74 | vztah k místu: –

MIČKALOVÁ, Helena. *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. 2. vyd. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2018.

- **Čert:** s. 22 | vztah k místu: Karlovicko
- **Peklo:** s. 71 | vztah k místu: Pluskovec (Velké Karlovice)
- **Zaklatý mlýn:** s. 64 | vztah k místu: Velké Karlovice

MIČKALOVÁ, Helena. *Co si pamatují Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. Velké Karlovice: H. Mičkalová, 2001.

- **Čert je čert, ale zlá roba je nad něho:** s. 68 | vztah k místu: Solán
- **Čertem bodni o zem, ďábel ti vyskočí:** s. 62 | vztah k místu: –

MIČKALOVÁ, Helena. *O čem si vyprávějí Karlovjané: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic a okolí*. 2. vyd. Velké Karlovice: Obec Velké Karlovice, 2018.

- **Ošiděný čert:** s. 69 | vztah k místu: Bařinka (Velké Karlovice)
- **Hdesa vzalo Karlovské jezero:** s. 74 | vztah k místu: Velké Karlovice
- **Zlá gazděna:** s. 35 | vztah k místu: Léskové (Velké Karlovice)

MIČKALOVÁ, Helena, Eva HANKOVÁ a Ilja HARTINGER. *Zlatá studánka: pověsti, legendy a vyprávění z Velkých Karlovic*. 1. vyd. Vizovice: Lípa, 2001.

- **Čarodějný hrad v Podťatém:** s. 55 | vztah k místu: Podťaté (Velké Karlovice)
- **Rarášek:** s. 54 | vztah k místu: –
- **Peklo:** s. 58 | vztah k místu: Pluskovec (Velké Karlovice)
- **Kde sa vzalo Karlovské jezero:** s. 58 | vztah k místu: Velké Karlovice
- **Zakletý mlýn:** s. 64 | vztah k místu: Velké Karlovice
- **Karlovské jezero:** s. 66 | vztah k místu: Miloňov, Kotlová (Velké Karlovice)
- **Zlá gazděna:** s. 68 | vztah k místu: Léskové (Velké Karlovice)

NEČAS, Jaroslav. *O Jankovi a další valašské pohádky*. 2. vyd. (v KK 1. vyd.). Praha: Knižní klub, 2006.

- **O ševci a čertu:** s. 164 | vztah k místu: –
- **Dva sousedé:** s. 20 | vztah k místu: –

NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Granátová jablka*. Brno: Blok, 1974.

- **Čertův mlýn:** s. 20 | vztah k místu: –

ODEHNAL, Petr. *Za dluhých večerů--: pověsti a pohádky z Hornolidečska*. 1. vyd. Lidečko: Místní akční skupina Hornolidečska, 2012.

- **O čertových skalách:** s. 15 | vztah k místu: Čertovy skály (Lidečko)
- **Čertova nevěsta:** s. 17 | vztah k místu: Račné, skála Čertův stůl, Lomensko (Lidečko)
- **Čert nad čerty:** s. 15 | vztah k místu: Pozdřechov
- **Strašidelný mlýn:** s. 59 | vztah k místu: Lomensko
- **O skřetovi strýca Vaculína:** s. 93 | vztah k místu: Leskovec, Hradištsko

PAVLÍK, Richard. *Valašské pověsti ze vsetínského okresu*. Vsetín: Okresní pedagogický sbor, 1956.

- **O Valově skále:** s. 13 | vztah k místu: Valova skála, Vsetín

POLÁŠKOVÁ, Jiřina a Jaromír POLÁŠEK. *Moravskoslezské pověsti: volné pokračování knihy 'Pověsti a legendy Moravy a Slezska'*. Český Těšín: Agave, 2000.

- **Čertovy mlýny:** s. 24 | vztah k místu: Čertův mlýn, Rožnovsko

POLÁŠKOVÁ, Taťána a Naděžda LÁZNIČKOVÁ. *Nejkrásnější pověsti severní Moravy a Slezska*. 1. vyd. Frýdek-Místek: Alpress, 2006.

- **Čertův mlýn:** s. 27 | vztah k místu: Čertův mlýn, Rožnovsko, Pustevny
- **Čertův kámen:** s. 69 | vztah k místu: kopec Hradisko (Loučka, Kelečsko), Čertův kámen
- **Jarcovská gula:** s. 77 | vztah k místu: Lidečko, Jarcová, Bystřička
- **Pasáček v Pulčinách:** s. 83 | vztah k místu: Pulčínské skály
- **Jak vzniklo Karlovské jezero:** s. 97 | vztah k místu: Velké Karlovice

PORTLOVÁ, Ludmila. *Z valašských kopců, chalup a strání*. Brno: Blok, 1989.

- **Čert:** s. 73 | vztah k místu: Lipina, Vlachovice
- **O Čertových skalách:** s. 97 | vztah k místu: Lidečko
- **Strašidelný mlýn:** s. 92 | vztah k místu Lomensko (řeka Senice), Lidečko

POSPÍŠIL, Jaroslav. *Sv. Hostýn a jeho kraj v pověstech*. Vizovice: Lípa, 1993.

- **Tři čerti karbaníci:** s. 79 | vztah k místu: Škvařinec
- **Čertovo sedlo:** s. 99 | vztah k místu: Obřany, Černava – Čertovo sedlo

SIVEK, Alois. *Od tří řek: Pohádky a pověsti od Olzy, Ostravice a Opavice*. 2. vyd. Ostrava: Krajské nakladatelství, 1964.

- **První šenkýř:** s. 205 | vztah k místu: –

SOHR, Stanislav. *Ondrášova smrt a jiné beskydské pohádky a pověsti na celý rok pro větší i menší kromě nejmenších, protože ti jsou strašně vážní*. Ostrava: Puls, 1970.

- **Valach a čert:** s. 9 | vztah k místu: –
- **Kterak čert zachránil Valašsko:** s. 52 | vztah k místu: Čeladná, Čertův mlýn

ŠULEŘ, Oldřich. *Nic nalhaného, máloco pravda*. Praha: Albatros, 1990.

- **Pověsti o Radhošti:** s. 11 | vztah k místu: Radhošť, Kněhyně, Čertův mlýn
dvě pověsti o bájně hoře a pokladech v ní ukrytých, druhá vypráví o pojmenování Čertova mlýna
- **Pověsti o podivných skalách:** s. 74 | vztah k místu: Lidečko, Podťaté – skály na Bařince
dvě pověsti, z nichž první je variantou pověsti O Čertových skalách

VÁCLAVEK, Matouš. *Několik pohádek a pověstí z moravského Valašska*. 2., rozmnožen. vyd. Praha: František Bačkovský, 1897.

- **O lidečských skalách:** s. 95 | vztah k místu: Lidečko
- **Kterak začal čert páliť kořalku v Prostějově:** s. 87 | vztah k místu: Prostějov

Sběratelé lidové slovesnosti na Valašsku

Do konce 18. století se pověsti a pohádky šířily na Valašsku převážně ústní formou, až počátkem 19. století se začaly sepisovat do sbírek a knih.¹⁶⁷ Někdy sběratelé zaznamenávají pověsti v té formě, kterou slyší. Jindy se pověsti v nářečí přeloží do spisovné češtiny anebo autoři „samostatně tvoří, přetavují slyšené, zažité a procítěné, a tak vzniká zcela nový umělecký text, mnohdy psaný v nářečí.“¹⁶⁸ Tak je tomu například v knize Jana Kobzáně, *O zbojníkách a pokladech*.¹⁶⁹

S literárně zpracovaným folklórem se nejvíce setkáváme v oblasti literatury pro děti, kde nabývá podoby převyprávění, adaptace anebo autorské stylizace. Obvykle se jedná o parafráze pohádek, pověstí a balad, které autor upravuje po stránce obsahové, jazykové i stylistické. Vznikají tak nové varianty, mnohdy označované jako valašské pohádky a pověsti, které se vyznačují stejným sémantickým jádrem jako původní texty, avšak jedná se o autorská podání původních textů. Tento charakter mají například knihy Oldřicha Šuleře *Poklad pod Jalovcem, Pohádky a pověsti z Valašska a Zbojnické pohádky a pověsti z Valašska*.¹⁷⁰

Mezi významné sběratele valašských pověstí a pohádek patřili Beneš Metod Kulda, František Bayer, Miloš Kulišťák, Jan Kobzán či Mičkalová Helena.

Beneš Metod Kulda

(* 16.03.1820 Ivančice – † 06.05.1903 Praha)

Beneš Metod Kulda, klasik českého pohádkářství, není rodákem z Valašska, strávil zde ale část svého života, která ovlivnila jeho tvorbu. Beneš Metod Kulda vystudoval teologii, je však více znám jako sběratel lidové slovesnosti. K této činnosti jej motivoval přítel, moravský teolog František Sušil.¹⁷¹ Během svého léčebného pobytu v Rožnově pod Radhoštěm začal Kulda sbírat a zaznamenávat ústní lidovou slovesnost, zvláště pohádky, také pověsti, různé představy, říkadla, výroční a rodinné obyčeje a také písně. Svou výslednou sběratelskou práci

¹⁶⁷ PÍREK, Zdeněk. *Valašsko literárníma očima: pomůcka pro učitele základních škol okresu*. Vsetín: Okresní pedagogické středisko, 1981, s. 12.

¹⁶⁸ URBANOVÁ, Svatava. *Valašsko: historie a kultura*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě – Centrum pro hospodářské a sociální dějiny a Ústav pro regionální studia, 2014, s. 258.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. Osobnosti Valašska: *Beneš Metod Kulda* [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/benes-metod-kulda/>

vydal roku 1854 pod názvem *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského*.¹⁷² „Kuldova sbírka se stala neodmyslitelnou součástí základního fondu lidových pohádek a významně přispěla k rozvoji zájmu o lidové tradice na Moravě.“¹⁷³ Je perlou lidové kultury na Valašsku a vychází i dodnes v různých výběrech.

Beneš Metod Kulda je autorem mnoha dalších sbírek lidových pohádek a pověstí (například *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Olešnického*, *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí sloupského*, *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Kamenického*). Jednu ze svých sbírek moravských národních pohádek nazval *Jak se bubnuje na princezny*, další významnou sbírkou jsou *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Psal také díla s náboženskou tematikou, mezi která řadíme například *Církevní rok, životopisy svatých; slavnosti a neděle celého roku nebo Legendy: životy svatých a světic na každý den roku*.¹⁷⁴

Beneš Metod Kulda své sesbírané texty tu a tam měnil podle svých názorů, místy se v nich objevují náboženské tendence. Dělo se tak v případech, kdy texty považoval za nevhodné (proticírkevní nebo hanebné), proto je do svých sbírek vůbec nezařazoval nebo si je upravoval.¹⁷⁵

Ve stáří oslepl, a tak své práce diktoval. Zemřel v Praze.¹⁷⁶

František Bayer

(* 29.03.1853 Rožnov pod Radhoštěm– † 12.09.1925 Přerov)

František Bayer, rodák z Valašska, patří k významným sběratelům lidové slovesnosti. Po studiích v Olomouci a doplňkovém vzdělání se stal učitelem v Rožnově, Hlinsku, Přerově a v dalších oblastech.¹⁷⁷ Byl velmi literárně činný, rozsáhlá část jeho tvorby ve váže k Přerovu, menší pak k Valašsku. V rámci svého díla pokračoval ve sběratelské i osvětové činnosti s odkazem na Františka Sušila a Beneše Metoda Kuldu.¹⁷⁸

¹⁷² DEMEL, Jiří, FABIÁN, Josef, ed. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*. Valašské Meziříčí: Občanské sdružení Valašské Athény, 2000, s. 90.

¹⁷³ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska: Beneš Metod Kulda* [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/benes-metod-kulda/>

¹⁷⁴ HALOUZKA, Jan. *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*. Praha: B. Stýblo, 1895, s. 172–175. Dostupné také z: <https://ndk.cz/view/uuid:f602dc80-5c71-11e4-97e9-5ef3fc9bb22f?page=uuid:34a151f0-a0c0-11e4-b7ae001018b5eb5c>.

¹⁷⁵ SLAVÍK, Bedřich. *Pisemnictví na moravském Valašsku*, s. 24-25.

¹⁷⁶ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska: Beneš Metod Kulda* [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/benes-metod-kulda/>

¹⁷⁷ DEMEL, Jiří, FABIÁN, Josef, ed. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, s. 12.

¹⁷⁸ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska: František Bayer* [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/frantisek-bayer/>

Sběru lidové slovesnosti se začal věnovat v době, kdy onemocněl tuberkulózou a pobýval v domácím prostředí. Zaměřil se na valašská přísloví, pořekadla, pohádky, pověsti i písně. K jeho nejznámějším sbírkám patří *Valašské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského* a sbírka písní *Radhošť*. František Bayer se rovněž věnoval publicistické práci, přispíval do různých časopisů a sám založil a řídil časopis *Valašský Slavín, Noviny z pod Radhoště*.¹⁷⁹

Miloš Kulišťák

(* 11.08.1896 Rožnov pod Radhoštěm – † 30.05.1970 Rožnov pod Radhoštěm)

Miloš Kulišťák přicházel do kontaktu s lidovými tradicemi již od dětství. Většinu svého života se snažil kulturně povznést své rodiště, Rožnov pod Radhoštěm. Byl jedním ze zakládajících členů Valašského muzea v přírodě, které se snažil stále vylepšovat. Roku 1925 byl spoluzakladatelem 1. Valašského roku, folklorní slavnosti. Sběratelské činnosti se věnoval od mládí, kdy sbíral a zapisoval lidová vyprávění.¹⁸⁰

Kulišťákova literární tvorba je rozmanitá, napsal knihu *Veselé kúscky strýca Metúda*, dokonce i divadelní hru s názvem *Bačova dcera*. Jeho sesbírané pohádky a pověsti převyprávěl a vydal Josef Strnadel v knize *O stodolovém mistru*.¹⁸¹

Tento významný národopisec získal za svou všestrannou činnost pro valašské lidové umění a kulturu ocenění od Vlastivědného kroužku Valašského muzea v přírodě. Je pohřben na Valašském Slavíně v Rožnově pod Radhoštěm.¹⁸²

Jan Kobzán

(* 09.07.1901 Liptál – † 10.10.1959 Velké Karlovice)

Jan Kobzán je znám převážně svou výtvarnou a grafickou tvorbou. Po akademických studiích u profesora Maxe Švabinského pracoval ve firmě Baťa v oddělení reklamy. Je mimo jiné autorem loga této firmy. Jana Kobzáně řadíme též k důležitým regionálním spisovatelům a sběratelům valašské lidové slovesnosti. Lásku k ní u něj probudil staříček Škrabánek, k němuž

¹⁷⁹ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: František Bayer [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnosti-valasska.cz/osobnost/frantisek-bayer/>

¹⁸⁰ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Miloš Kulišťák [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnosti-valasska.cz/osobnost/milos-kulistak/>

¹⁸¹ DEMEL, Jirí, FABIÁN, Josef, ed. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, s. 90.

¹⁸² Masarykova veřejná knihovna Vsetín. *Osobnosti Valašska*: Miloš Kulišťák [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnosti-valasska.cz/osobnost/milos-kulistak/>

Kobzán vzhlížel.¹⁸³ „*Jeho pohádky, pověsti a dramatické příběhy zbojníků a pytláků zaujaly Kobzáně na celý život. Později sám tato povídání sbíral a publikoval.*“¹⁸⁴

Svou oblíbenou zbojnickou tematikou se zabýval jak ve výtvarném umění, tak v literární tvorbě. V jeho knize *O zbojníkoch a pokladech* (1927) se objevuje „*Kobzánovo neobyčejně rušné vyprávění, doprovázené neméně přiléhavou kresbou, věrně napodobující a vystihující lidový lidový ornament, stavbu, kroj, prostředí i člověka.*“¹⁸⁵ V duchu zbojnické tematiky napsal též knihu *Zbojnický testament* (1959). O několik let později vyšla jeho další kniha s názvem *U počátků vod*, v níž prostřednictvím příběhů a povídek vzpomíná na dětství. Jan Kobzán je autorem mnoha hodnotných studií (krojových, etnografických) a článků.¹⁸⁶

Na Soláni u Velkých Karlovic měl chalupu, kde velmi rád pobýval a kde také zemřel. Je pochován na Valašském Slavíně v Rožnově pod Radhoštěm.¹⁸⁷

Mičkalová Helena

(* 03.09.1935 Svatobořice-Mistřín – † 22.11.2011 Velké Karlovice)

Helena Mičkalová se řadí k významným sběratelům lidové slovesnosti na Valašsku. Po absolvování Střední školy pedagogické v Kroměříži a Pedagogického institutu ve Zlíně začala pracovat jako učitelka na karlovických školách. Celý život se společensky i kulturně velmi angažovala.¹⁸⁸ Několik let byla kronikářkou Velkých Karlovic, taktéž se věnovala národopisu. Její velkou zálibou bylo ochotnické divadlo, působila ve folklórním kroužku, byla vedoucí dětského souboru Javorníček a pěveckého sboru žen s názvem Karlovjanky.¹⁸⁹

Téměř třicet let zapisovala a sbírala povídání, historky, pověsti, pohádky, písně, které se vyprávěly mezi lidmi ve Velkých Karlovicích a blízkém okolí. Vše zapisovala v originálním, původním valašském nářečí. Svou mnoholetou práci vydala v knihách *O čem si vyprávějí Karlovjané* (1995), *Co sa Karlovjanom stalo aj nestalo* (1999), *Co si pamatujú Karlovjané* (2001). Souborně vyšly pověsti v knize *Zlatá studánka* (2001).¹⁹⁰

¹⁸³ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. Osobnosti Valašska: Jan Kobzán [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.osobnostivalasska.cz/osobnost/jan-kobzan>

¹⁸⁴ Obec Liptál. Naše obec [online]. Obec Liptál, ©2011–2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.liptal.cz/index.php?page=historie&sub=obec>

¹⁸⁵ SLAVÍK, Bedřich. *Písemnictví na moravském Valašsku*, s. 39.

¹⁸⁶ Obec Liptál. Naše obec [online]. Obec Liptál, ©2011–2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: <https://www.liptal.cz/index.php?page=historie&sub=obec>

¹⁸⁷ Tamtéž.

¹⁸⁸ DEMEL, Jirí, FABIÁN, Josef, ed. *Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska*, s. 104.

¹⁸⁹ Masarykova veřejná knihovna Vsetín. Osobnosti Valašska: Helena Mičkalová [online]. Creative commons, ©2022 [cit. 2022-03-05]. Dostupné z: https://www.osobnosti_valasska.cz/osobnost/helena-mickalova/

¹⁹⁰ Tamtéž.

Příloha č. 3: Pověst Čertův mlýn

Zdroj: KULDA, Beneš Metod. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963. s. 59-61.

Čertův mlýn

Pod starou hutí bydlela matka s jedinou dcerou svou. Byla u nich přástka a sešlo se několik děvčat. Přichodili k nim také mládenci na posezenou a obírali se nejvíce s ostatními děvčaty; domácí dcery si nikdo nevšímal, že byla již v letech a nebyla tak hezká. Byla velice mrzutá, že ta mladá chasa ji dožírala, a řekla: „Kdyby sám čert přišel, hned bych ho chtěla!“ Tu se stalo, že k nim přišel myslivecký mládenec. Ten hned se měl k dceři domácí a otřepával jí pazdeří se zástěry. Ona tomu byla ráda. I ptal se myslivecký, zdali by si ho chtěla za manžela vzít. Děvče odpovědělo:

„Milý pantáto, já se nebudu vdávat.“

Matka zatím na něj pohledla a řekla:

„Pane, vy se mi jaksí nelíbíte; vyť nemáte obchodu dle našeho způsobu; pro vás nehodí se dcera má.“

Myslivec odpověděl: „Proč ne? Dcera vaše se mi líbí, proto bych si jí rád vzal.“

Matka pravila: „Dcera se vám líbí, ale ona ukazuje, že se vy jí nelíbíte. Myslivci nemají svého domu a musejí se po světě tlouci.“

Myslivec obrátil se k dceři a ptal se jí zase, zdali by si ho nevzala. - Dcera pak řekla:

„Nenuťte mne, já se vdávat nebudu.“

Myslivec ale přimlouval jí, že jest bohatý, že se u něho bude dobře míti, že jí zaopatří, co srdce ráčí. - Matka by se ho byla ráda zbyla, a proto řekla:

„Jste-li tak mocný pán, dokažte to. Postavíte-li tamhle na tom kopci za osmačtyřicet hodin mlýn, aby se v něm mlelo, dám vám dceru svou.“

Dcera také přisvědčila:

„Ano, potom za vás půjdu!“

Myslivec odešel. Na druhý den přišel k nim starý strýček a tomu vypravovala matka, co se jim bylo včera přihodilo, a popsala mu zevrubně myslivce. Stařeček se hned křižoval a pravil:

„Nepodívala jste se mu na nohy? Neměl-li snad koňské kopyto? Ted již vím také, co jest ten starý žebrák, který dnes od božího rána po Bečvách chodí a všechny kohouty skupuje. Vy máte také kohouta, až k vám přijd, neprodávejte ho, ale schovejte ho raději pod bečku, aby vám ho nevyloodil.“

Přišel člověk žebrák a volal:

„Máte kohouta?“

„Nemáme, zabili jsme ho, tuze nám skřekal za ušima; ale nebudeme dlouho bez něho; až přinesou kohouty ke kostelu na prodej, koupíme si jiného.“

Žebrák odešel a dcera běžela na podlahu a dala kohoutovi jíst. Když se vrátila, napomínala ji matka:

„Nepouštěj ho, ještě tu chodí člověk ten a nedá pokoje.“

Čas dochodil a myslivec stavěl mlýn. Matka vzala kohouta a vyhodila ho na střechu. Kohout začal zpívat. Čert právě nesl skálu, kterouž měl řetězy opasanou na zádech; ale jak kohout zazpíval, klesla jeho moc, takže s kamenem upadl a nemohl mlýna dostavěti. Skála ta ostala pod horou ležet až do dneška, a v ní jsou vytlačeny záda a řetězy, jak ji zlý duch na sobě připnutou měl. Nahoře pak již byl skoro dostavěný mlýn a struhy vykopány, a u mlýna byla chalupa, v které strašilo, takže tam žádný člověk ani bývati, ani nocovati nemohl, v létě ani v zimě.

Přišel pak jednoho večera vysloužilý voják cestou pod horou a mluvil sám k sobě: „Kdepak já hříšný tu budu nocovat? Přítele tu nemám a jíst nemám co; půjdu někam kus jídla sobě vyptat.“

Šel z Kněhýně na Záhorsko a prosil:

„Buďte tak dobří a dejte mi něco jíst, a potom půjdu do chalupy nahoru, abych tam přenocoval.“

Řekl mu hospodář:

„Nemožno tam přenocovat, jest tam ukrutná hrůza!“

Voják ale pravil:

„Já se tam přece dám, ale dnes ještě ne, napřed se přichystám.“

Šel do Frenštátu, koupil si tam hromničku a přišel na třetí den zpátky. Lehl si do baráku a fajčil.

Začal kouřit – plesk po dýmce, dýmka mu vypadla z úst na zem.

„Ty hloupý blázne,“ zvolal, „byl jsem tolik let vojákem a ty mí dýmku vyrážíš? Počkej, počkej, však my si trefíme.“

Rozsvítil svíčku, pomodlil se, zapálil si a kouřil. Zase plesk po dýmce!

„Počkej,“ huboval, „po třetí mi ji nevyhodíš!“

Zapálil si tabák rozžatou svíčkou a obešel dokola. Za chvíli to klepalo na dvěře. neozýval se; klepalo se po druhé; mlčel. Až po třetí se zaklepalo, promluvil

„Kdo co potřebuje, ať přijde ve dne.“

Dvěře se otevřely a vstoupil do jizby pocestný myslivec, na němž voják koňské kopyto dobře znamenal; i ptal se ho:

„Proč jste sem přišel?“

Myslivec odpověděl:

„Zabloudil jsem a chci s vámi tu přenocovat.“

Voják vstal a řekl:

„Když jsi sem přišel, přišels, ale báti se nebudeme.“

Vzal svíčku a pleskl myslivce, který hned ostal v postavě d'ábla ve vsí šerednosti před ním státi a mluvil:

„Mohls mi toho nedělati: propust' mne a já nechám tebe na pokoji a ty mne.““

Voják odpověděl:

„Nepustím tě, až se mi zavážeš, že každého člověka necháš na pokoji, co svět světem bude.“

Ďábel se ztratil, a na stole ležel pecen chleba a hrudka sýra. Voják pravil:

„Když sis to nachystal, přijd' a jez.“

Potom pokapal chléb ten hromničkou a chléb i se sýrem ztratil se a nastala bouřka ukrutná.

Voják vyšel pod širé nebe, aby na něj chalupa nespada, a nebylo mu nic.

Šel k fojtovi a vypravoval, co se mu tam přihodilo, aby tam šel a se přesvědčil, že tam již nikdy více křiku nebude. Do roka vojáka dobře chovali, a viděli, že jim z mlýna a z chalupy zlý duch nebude nic více škoditi.

Příloha č. 4: Fotografie Čertova stolu na kopci Čertův mlýn. Foto Adámek Petr, 2021.

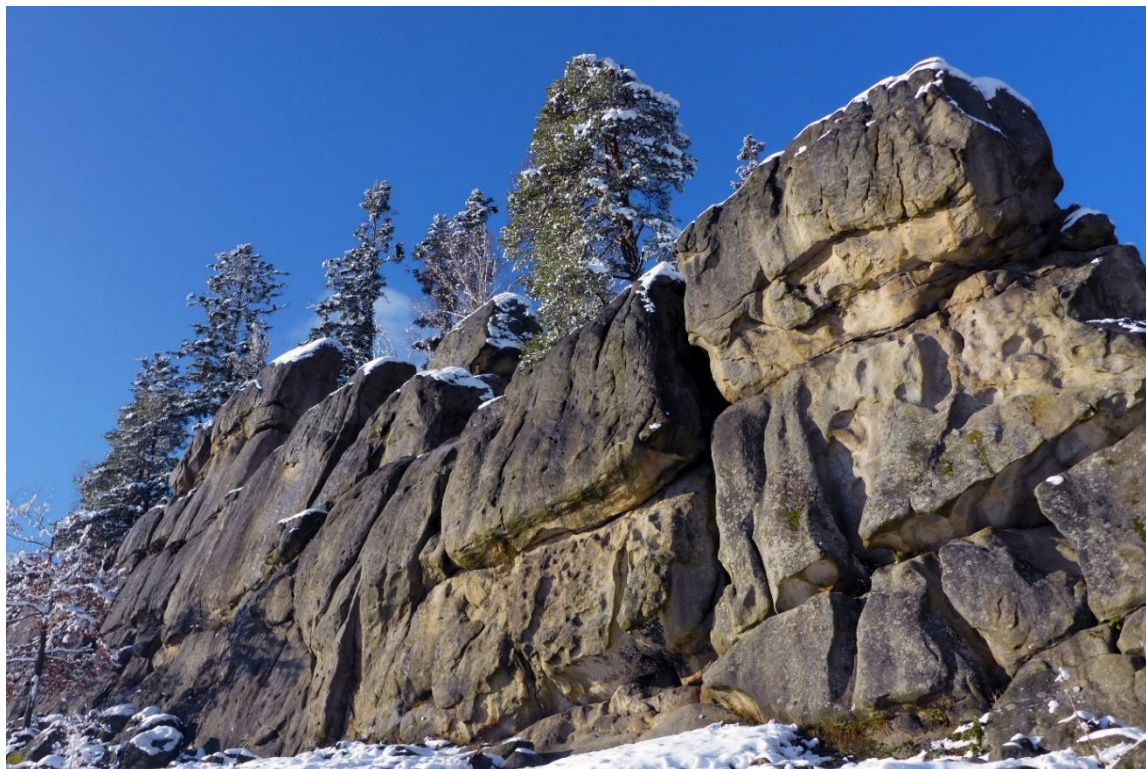
Příloha č. 5: Čerti z Lidečka. Dostupné z: <https://valassky.denik.cz/galerie/mikulasska-obchuzka-v-lidecku.html?back=362389954-1434-32&photo=37>

Příloha č. 6: Ilustrace čerta k pověsti *O Čertových skalách*. Lumír Ševčík. ŠULEŘ, Oldřich.
Nic nalhaného, máloco pravda. Praha: Albatros, 1990, s. 79.

Příloha č. 7.: Čertovy skály v Lidečku. Foto Adámek Petr, 2021.

Příloha č. 8: Jarcovská kula. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=17.9613418&y=49.4408102&z=17&source=base&id=1992748&gallery=1&sourcep=foto&idp=613313>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Karolína Kovářová
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Postav čerta ve valašských pověstech
Název práce v angličtině:	The figure of the devil in Wallachian legends
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá postavou čerta ve valašských pověstech. První část je zaměřena na region Valašsko, jeho kulturu a lidovou slovesnost. Druhá část práce se věnuje čertovi, rozebírá jej z různých stran a nejvíce směřuje k vymezení jeho rolí v pověstech na Valašsku. Součástí práce je též interpretace zvolené pověsti a soupis všech valašských pověstí, ve kterých vystupuje čert.
Klíčová slova:	Valašsko, lidová slovesnost, pověst, čert
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis describes the figure of the devil in Wallachian folk tales. The first part is mostly a portrayal of the Wallachia region, its culture, and traditions. The second part deals with the devil, analyzes it from different angles and mostly aims to define its role in the legends of Wallachia. Part of the work is also an explanation of the selected legend and a list of all Wallachian legends in which the devil appears.
Klíčová slova v angličtině:	Wallachia, folk literature, legend devil
Přílohy vázané k práci:	3 textové přílohy 5 obrazových příloh
Rozsah práce:	49 stran
Jazyk práce:	čeština